

MASTEROPPGAVE

Læring i Komplekse systemer

Juni 2018

Hatprat og ekstremisme: En analyse av ekstreme ytringer på internett og i
sosiale medier

Espen Løvmyr

Fakultet for helsefag

Institutt for atferdsvitenskap

OsloMet – storbyuniversitetet

Jeg vil takke min veileder Gunnar Ree for fleksibeltet og tålmodighet i veiledningen, samt presise og tankevekkende tilbakemeldinger. Denne oppgaven hadde ikke blitt til uten din hjelp, takk!

Jeg vil også takke min kjære samboer Marie for å ha holdt ut med meg og arbeidet mitt i medgang og motgang. Uten din støtte ville dette vært umulig. Takk for at du har tatt del og gitt meg verdifull tilbakemelding og rettleiding.

Innhold

Artikkel 1: Hatprat og ekstremisme: En analyse av ekstreme ytringer på internett og i sosiale medier	
Sammendrag.....	5
1.0 Innledning.....	5
1.1 Avgrensning og omfang	6
1.2 Disposisjon for resten av oppgaven.....	8
2.0 Diskusjon.....	8
2.1 Ekstremisme og ideologi	8
2.2 Hatkriminalitet.....	13
2.3 Radikalisering	14
2.4 Terrorisme	16
2.5 Virkelighetsoppfatninger og vitenskapelig komplementarisme	18
2.6 Ekstremister, Internett og sosiale medier	20
2.7 Forskning på radikalisering og ekstremisme i Norge	23
2.8 Etikk og utfordringer ved internettforskning.....	25
3.0 Konklusjon	27
4.0 Referanser.....	28
Artikkel 2: En studie av ekstreme ytringer i kommentarfelt og på facebook: Hatprats rolle i en radikaliseringsprosess.....	32
Abstrakt	33
Innledning.....	33
Internett som verktøy for atferdsobservasjon	34
Psykologiske prosesser og variabler i radikalisering.....	35
Metode.....	41
Populasjon	41
Søkeord og kriterier	41
Nettforum og kommentarfelt	42
Sosiale Medier	43
Observasjon og registrering.....	43
Resultat.....	45
Diskusjon.....	46
Referanser.....	50

Artikkel 2

Tabell 1 *Observerte variabler summert av totalt 40 registrerte
ytringer. s.46*

Hatprat og ekstremisme: En analyse av ekstreme ytringer på internett og i sosiale medier

Sammendrag

I denne artikkelen legges det faglige grunnlaget for forskning på ekstremisme og radikaliserings ved en presentasjon av utvalgt faglitteratur. Begreper som ekstremisme og ideologi, radikaliserings, hatkriminalitet og terrorisme defineres for anvendelse i forskning. Det vises til hvordan en deling av ekstremismebegrepet kan være fordelaktig for vår forståelse av ekstremisme og et godt utgangspunkt når vi skal observere ekstreme ytringer. Vitenskapelig komplimentarisme redegjør for hvorfor vitenskapen er skikket til å gi oss vår beste kunnskap. Det vises til hvordan ekstremister og terrorister bruker internett og sosiale medier for å rekruttere, promotere og bygge ideologi og samhold. En gjennomgang av utvalgt Norsk forskning viser hvor fokuset er og hva som har vært gjort hittil. Behovet for mer forskning bekreftes med et spesifikt fokus på internettforskning. Ethiske spørsmål og utfordringer diskuteres med henvisning til retningslinjer for internettforskning i Norge og behovet for retningslinjer som tillater forskere tilgang på nødvendige data innenfor rammene av personvern.

1.0 Innledning

Sommer 2018, vi har hittil sett flere eksempler på konsekvensene av voldelige ideologiske grupper og personer sine handlinger i Norge, Europa generelt og på verdensbasis. Ekstremisme og vold utført av ekstremister er ikke nytt for oss sådan, selv om det er omkring 70 år siden nazistene herjet i Norge. 22-Juli hendelsene på Utøya og i regjeringskvartalet gav økt fokus på fenomenet ekstremisme (Gule, 2012), og har gitt et ekstra forskningsfokus på spesielt høyreekstremisme her i Norge med opprettelsen av Senter for ekstremismeforskning:

høyreekstremisme, hatkriminalitet og politisk vold (C-REX), ved Universitetet i Oslo. Formålet med denne artikkelen er å gå igjennom utvalgt forskningslitteratur om radikaliseringsprosessen, ekstremisme, hatkriminalitet og terrorisme. Det er spesielt hvordan ekstremismen og radikaliseringsprosessen gir seg til kjenne ved hatkriminalitet, ekstremisme og hatefulle ytringer som er av interesse. En av utfordringene er å hva som kjennetegner ekstremismen og hva som fører til at folk radikaliseres og begår ekstreme handlinger. Det er også viktig å forstå hva som utgjør en ekstrem gruppe, eller person og hvilke psykologiske faktorer ligger til grunn for atferd som terrorisme på individ og gruppe nivå (Borum, 2014). Viktigheten av mer forskning på temaet underbygges ytterligere med resultater som de fra Ravndal (2016) som tyder på at antallet høyreekstreme uorganiserte grupper og enslige gjerningsmenn som begår voldshandlinger i Europa øker.

1.1 Avgrensning og omfang

Det har vært nødvendig å avgrense denne artikkelen for ikke å gå seg vill i den store mengden litteratur om ekstremisme, radikaliseringsprosessen, hatkriminalitet og terrorisme. Jeg viser til litteratur som er relevant for situasjonen i Europa, de nordiske landene og spesielt Norge. Norske kilder kan forstås som skrevet av forskere i Norge om norske forhold og ofte på norsk. Litteraturen er valgt ut ifra at den syntes å være aktuell og relevante for å definere og forstå ekstremisme, radikaliseringsprosessen, hatkriminalitet og terrorisme. For å komme frem til relevant litteratur har spesielt Lars Gule sin bok Ekstremismens kjennetegn, Ansvar og motsvar (2012), og kunnskapsstatusen til Bjørge og Gjelsvik (2015) vært til stor hjelp. Det har vært søkt kilder som beskriver radikaliseringsprosesser, hvem som radikaliseres og blir med i ekstreme grupper og kilder som beskriver hva ekstremisme er og definisjoner på hvem som kan kalles ekstremister. Søkord som terrorisme, og hatkriminalitet har vært brukt for å finne frem til relevante kilder og definere begrepene. Målet i denne artikkelen er å gjennomgå litteratur og danne et faglig grunnlag for å identifisere variabler som kan knyttes til hatefulle

og ekstreme ytringer på internett og i sosiale medier, og se dette i sammenheng med en radikaliseringsprosess. Er det slik at vi søker til meningsfeller og i større grad kommuniserer med de som synes som oss selv, og velger bort de som har andre syn og meninger? Blir gruppene på nettet i større grad selvsentrerte og lite mottakelige for andres synspunkter? Og kan vi se forskjeller på reaksjoner fra individer som kommer med ekstreme uttalelser der hvor de får medhold av andre kontra motsvar av andre? Andre spørsmål som er av interesse i denne sammenheng er hvilket kjønn som i størst grad uttrykker seg ekstremt på nett, hvilke dager disse ytringene postes, og om vi kan se forskjeller i etnisk bakgrunn på individene. Kilder til beslektete temaer som ytringsfrihet, sosiale medier og internett er også tatt med for å definere og forklare fenomenene og hvordan disse kan bidra til radikalisering. Materialet finnes i form av vitenskapelige artikler og studier, forskning, faglitteratur og journalistikk. Det har vært vektlagt å finne frem til akademisk forskning og artikler for gode eksempler og forklaringsmodeller. Ellers har også den akademiske faglitteraturen vært brukt for å identifisere og definere temaet og danne grunnlag for den terminologien som brukes i denne artikkelen. Forskningsbasert litteratur eller tekster som beskriver en vitenskapelig studie har vært valgt foran andre kilder til samme informasjon. Eksempelvis er fagfelleverderte tidsskrifter ansett som sikre kilder til kunnskap med høy kvalitet. Dette vil altså si at det har vært tilstrebet å finne akademiske kilder basert på vitenskapelig forskning eller akademisk faglitteratur skrevet av forfattere med tilknytning til utdanningsinstitusjoner og eller forskermiljøet innen temaet. Som Bjørge og Gjelsvik (2015) skriver har journalister en fordel ved at de kan gjøre bruk av taushetsbelagt informasjon og lekkede kilder i nærgående omtaler av enkeltpersoner. Denne forskjellen i etiske normer for kildebruk gjør at journalister kan få tak på informasjon som er utilgjengelig for akademiske forskere. Dette medfører at noe av det beste journalistiske arbeidet kan ha svært verdifulle innsikter og kvaliteter (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Rammen for denne artikkelen og kriteriene for avgrensning ligger derfor på

tematikk, hvor kilder som beskriver fenomenene radikaliseringsprosess, hatefulle ytringer og ekstremisme velges ut. Det tilstrebes å benytte akademisk litteratur og forskning men også god journalistikk tas med. Med god journalistikk menes et utvalg referanser som for eksempel Akerhaug (2013) også brukt hos Bjørge og Gjelsvik (2015).

1.2 Disposisjon for resten av oppgaven

Denne artikkelen består av en diskusjonsdel hvor vi går igjennom noe av den forskningen som finnes på terrorisme, radikaliseringsprosesser og ekstremisme. Jeg redegjør for forklaring og diskusjoner fra faglitteraturen som søker å identifisere kjennetegn ved en radikaliseringsprosess og ekstrematferd og viser til litteratur som beskriver fenomenet med spesifikk operasjonalisert atferd. Artikkelen begynner med en gjennomgang av begreper fra fagfeltet og faglitteraturen i fire deler hvor del en tar for seg ekstremismebegrepet og ideologi, del to omfatter radikaliseringsprosess, den tredjedelen omfatter hatkriminalitet og den fjerde terrorisme. Så følger en redegjørelse for virkelighetsoppfatninger og vitenskapelig komplimentarisme for å beskrive vitenskapens bidrag til å danne et bilde av hvordan virkeligheten fortøner seg og diskutere vitenskapens rolle i spørsmål om hva som er vår beste kunnskap. Sosiale medier, internett og de mulighetene disse byr på for terrorgrupper som propagandaverktøy og rekrutteringsverktøy blir diskutert i sjetten avsnitt. En redegjørelse for utvalgt faglitteratur og forskning i Norge følger. En diskusjon rundt noen utfordringer ved forskning av denne art beskrives og det redegjøres for etiske spørsmål ved internettforskning. Det avsluttes med en oppsummering som sammenfatter noen av ideene fra denne artikkelen og presenterer muligheter for videre forskning.

2.0 Diskusjon

2.1 Ekstremisme og ideologi

Ekstremisme og ekstreme ideologier defineres forskjellig, og er i sin allmenhet et relative begrep ifølge Sørensen, Hagtvedt, og Steine (2012). Det må forstås i sin

sammenheng, for eksempel i politisk, ideologisk eller etisk kontekst. Sørensen et al. (2012) skriver at hvis vi antar at det er konsensus i et samfunn om hva som er felles overordnede verdier, politiske ideer og institusjoner, kan vi definere det ekstreme som de meninger, ideer og ideologier som befinner seg helt i ytterkant eller utenfor den brede konsensus. Den norske regjeringens veileder har en litt annen definisjon: voldelig ekstremisme beskriver aktiviteten til personer og grupper som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål. Med ekstremisme mener de at den ekstreme kun aksepterer egne meninger og ser det som legitimt å ty til vold for å få gjennomslag for sine meninger (Johansen & Aanes, 2016). Videre nevner de at andre forstår ekstremisme som meninger utenfor flertallets mening, men at det demokratisk sett er viktig å sette skillet ved legitimering av vold. Gule (2012) forklarer viktigheten av en god definisjon på ekstremisme når vi som forskere skal se på temaet. Han skriver at gamle definisjoner brukt av blant andre den norske regjeringen i sin handlingsplan for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme i 2010 plasserer ekstremisme tett på voldsbruk, og dermed ikke tilstrekkelig dekker eller for generelt favner over essensen av hva ekstremisme er, og hvem som kan defineres som ekstremist. Gule (2012) viser til norsk innsats i Afghanistan som eksempel. Makt og vold i form av militære styrker benyttes for å oppnå politiske mål, og norsk utenrikspolitikk i Afghanistan kan sees som ekstremisme gitt regjeringens definisjon. Gule peker på hvordan religion, vold, ideologi og politikk benyttes i de forskjellige definisjonene som presenteres i boken, men mener at essensen i begrepet ekstremisme blir uklart. Det ligger et betydelig element av tilfeldighet i hva som ansees som ekstremt, da det som er ekstremt ikke defineres mot det normale eller normen. Hva det ekstreme er ekstremt i forhold til kommer lite frem (Gule, 2012). Også Bjørgo og Gjelsvik (2015) beskriver hvordan begreper som radikaliserings, ekstremisme og terrorisme blir brukt i mediene og av politikere på en måte som gjør at de favner over mange forskjellige fenomener og prosesser. Dette er problematisk fordi begrepene politiseres og

bærer med seg normative vurderinger gjort av den som i øyeblikket bruker dem. Dette fører til at begrepene blir lite presise og misforståelser lett kan oppstå. Vi kan altså forstå det slik at definisjonene som benyttes er kontekstavhengige. Dette gjør det desto viktigere å tydelig definere begrepet ut i fra den problemstillingen som skal belyses og la spørsmålene som skal besvares styre definisjonen slik at vi har en relevant forståelse av begrepet vi benytter i forskning. Definisjonen til Johansen og Aanes (2016) er uegnet fordi viljen til bruk av vold er det eneste kriteriet og definisjonen er for bred i en vitenskapelig sammenheng. Det er forståelig at vi i et demokratisk land må trå varsom i forhold til hva vil regulerer ved lov når det kommer til ytringer og retten til å tale fritt. Som Kierulf (2013) skriver kan eller bør vi ikke forby alle ytringer vi ikke liker, nettopp på grunn av ytringsfriheten til den enkelte. Ytringsfriheten er omfattende og beskyttet etter Grunnlovens paragraf 100 og EMK art.10 (Kierulf, 2013). Hun skriver videre at uten ytringsfriheten ingen sannhetssøking og intet demokrati. Gule (2012) løser definisjonsproblemet ved å skille ekstremismebegrepet mellom normativ og deskriptiv ekstremisme. Ekstremisme er uttalelser og annen atferd som går bort ifra vår beste kunnskap på områder som menneskerett, religion og moral, og tar ytterliggående standpunkter, fjernt fra det vi anser som normen eller idealet. Deskriptive ekstreme posisjoner avviker fra vår beste kunnskap om den empirisk observerbare og analyserbare virkeligheten. Deskriptiv ekstremisme dreier seg dermed om mer eller mindre systematisk eller vedvarende teoretisk eller ideologisk forankrede virkelighetsoppfatninger (Gule, 2012). Den ekstreme virkelighetsoppfatningen ligger langt fra hva vitenskapen forteller om virkeligheten. Normativ ekstremisme handler ifølge Gule (2012) om ekstreme moralske, juridiske og/eller politiske posisjoner, langt fra godt begrunnede og omforente normer. Med vår beste kunnskap menes data og informasjon basert på empirisk observerbare hendelser og analyser av virkeligheten. Kriterier for hvilken virkelighetsoppfatning som er best defineres av vitenskapen i vid forstand (Gule, 2012). Det betyr at påstander om verden slik den nå måtte befinne seg må forankres i

evidensbasert, empirisk basert kunnskap fra vitenskapelige disipliner som for eksempel psykologi, samfunnsvitenskap og historie.

Ofte når det snakkes om ekstremisme på gruppenivå brukes ordet i forbindelse med ideologi, altså ekstreme ideologier. Dette til forskjell fra når vi ser på spesifikk atferd og bruker ekstremismebegrepet som en karakteristikk eller samlebegrep på spesifikk atferd. Skirbekk (2017) definerer en ideologi som en samfunnsforklaring som kan virke til fordel for noen grupper. Han skriver videre at i vurdering av denne ordbruken er det grunn til å være oppmerksom på at også utlegninger som gir seg ut for å være konkurrerende grupper ideologi, er ett ledd i ideologioppbyggingen til egen gruppe (Skirbekk, 2017), eksempelvis ved at konkurrerende grupper ideologi bryter med vårt verdisyn og dermed blir en naturlig del av hva egen gruppe vil unngå med sin ideolog. Et kjennetegn på at et verdisyn, en politisk eller religiøs agenda eller et tankesett er en del av en ideologi er at den holdes av flere enn ett individ. Med denne definisjonen antas det at motsetninger grupper imellom kan være med på å styrke hver av gruppene internt og relasjonen medlemmer imellom ved en felles fiende. Ved å supplere Gules ekstremismebegrep med Skirbekk (2017) beskrivelse av ideologi forstås en ekstrem ideologi som et tankesett eller holdning, holdt av flere individer, som i stor grad går på bekostning av andre grupper og individers frihet, rett til liv og ytringsfrihet og er åpen for voldshandlinger som virkemiddel. Angie et al. (2011) skriver at psykologiske prosesser hos individer i en ekstrem ideologisk gruppe inkluderer sosial kategoriseringspraksis som vektlegger etnisitet, avhumanisering og å forsterke en følelse av ideologisk og moralsk rett via tanker om gruppens overlegenhet. Denne sosialiseringsspraksisen skaper et skille mellom den ideologiske gruppen, og skaper et grunnlag for at medlemmene i gruppen kan rettferdiggjøre voldshandlinger mot andre utenfor gruppen, eller med andre ideologiske ideer (Angie et al., 2011).

I denne artikkelen hvor det fokuseres på ekstremisme på nett og i sosiale medier er det nødvendig å begrense begrepet ytterligere fordi atferden som er av interesse forekommer som digital tekst, video eller lydklipp postet i det digitale rom. Derfor vil en definisjon av ekstremisme her ligge nær det Sunde (2013) kaller nettekstremisme, en bestemt type ytringer som forekommer digitalt (Sunde, 2013). Denne formen for ekstremisme må ikke forveksles med cyberterrorisme. Som Sunde (2013) beskriver bruker cyberterrorister internett som plattform for å begå angrep som lammer eller ødelegger dataanlegg, databaser, styrings og kontrollenheter, med den hensikt å volde skade. Videre er det i denne artikkelen relevant med en deskriptiv definisjon av ekstremisme, da det er ytringer på nett om verdens beskaffenhet som er av interesse. Vi leter med andre ord etter en definisjon som kan beskrive de som ytrer seg ekstremt i sosiale medier og på internett. Det er ikke et mål å si noe om hvordan ting normativt burde være, eller teste juridiske eller politiske posisjoner. Dette handler om å definere atferd slik at den blir lettere for oss å oppdage og systematisere i en vitenskapelig analyse. Awan, Jaishankar, og Jaishankar (2016) beskriver fem atferds-karakteristika som hjelper med å identifisere og kategorisere hatefulle ytringer på facebook: opportunistisk, villedende, fantaserende, produsent og distributør. Ekstremisme forstås her som atferd som går bort ifra vår beste kunnskap om hva som er aksepterte former for debatt og diskusjon i det digitale rom, og påståtte fakta som viker fra vår beste kunnskap om virkelighetens befatning. Med beste kunnskap og virkelighetens befatning menes at påstander om en sak eller tilstand må være dokumentert og kunne begrunnes. For saker hvor det finnes vitenskapelige berettigelser vil alltid vår beste vitenskapelige kunnskap være førende for hvordan virkeligheten defineres. Også beskrivelser av vold mot andre, oppfordringer eller trusler defineres som ekstremt. Dermed vil en ytring kunne defineres som ekstrem om den forherliger vold, oppfordrer til vold, og/eller kommer med uriktige påstander om andre

individer, grupper, politiske ideologier eller religioner hvor formålet er å ydmyke eller latterliggjøre.

2.2 Hatkriminalitet

Skille mellom ekstreme uttalelser, hatkriminalitet og hvor ytringsfrihetens grenser går er uklart og må i flere tilfeller avgjøres i retten. Det er loven som definerer hatkriminalitet og den sees i denne sammenheng som en del av definisjonen for hva som er ekstreme uttalelser. Det kan allikevel være interessant å se hva loven sier og hvordan begrepet har vært brukt tidligere for gode innspill og rettleiding på hvordan det defineres og forstås. Hatkriminalitet er kriminelle handlinger som vold, trusler og trakassering, motivert av ulike former for hat mot bestemte kategorier mennesker, grupper, trosretninger eller lignende (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Hos Lovdata.no, Norsk lovtekst på nett, er det skrevet en artikkel om hatkriminalitet med henvisninger til lovtekst, som definerer hatkriminalitet som straffbare handlinger begått mot personer på grunn av deres religion, etnisitet, kjønnsidentitet, funksjonsevne.

Straffeloven 1902 hadde bestemmelser om dette i § 135 a. I straffeloven 2005 kriminaliseres ikke bare direkte hatefulle ytringer, se § 185, eller diskriminerende handlinger, se § 186. I tillegg vil en rekke andre ordinære straffebud, så som kroppskrenkelse, trusler og skadeverk kunne vurderes som grove når de er begrunnet i fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, homofile orientering eller nedsatt funksjonsevne. Dermed vil en strengere strafferamme kunne anvendes (Lovdata, 2015, pp. para. 1, "Ny straffelov - hatkriminalitet").

Det ble altså det allerede i 1902 tatt bestemmelser om kriminalitet basert på personers religion, etnisitet, kjønnsidentitet med mer. Dette forteller oss at allerede da var det sett som uakseptabelt fra samfunnets side å ytre seg hatefullt med disse begrunnelsene. En annen definisjon som brukes i Norge er å finne hos Meland (2007) "Kriminalitet som har rasistiske, fremmedfiendtlige og homofobiske motiver, eller som på en eller annen måte er

begrunnet i fordommer mot en person eller en gruppe av personer, på grunnlag av deres faktiske eller oppfattede gruppetilhørighet'' (Meland, 2007) funnet hos Bjørgo og Gjelsvik (2015) side 88. Loven definerer ikke bare vold, eller skadeverk som hatkriminalitet, men også ytringer og diskriminerende handlinger. Som Meland (2007) beskriver er ytringene begrunnet i fordommer uavhengig av om personen eller gruppen faktisk er i den gruppen eller av den karakter de antas å være. Utseende, hudfarge eller et klesplagg kan være nok for å vekke fordommer mot individet, og en ide om at det tilhører en eller annen gruppe. Som tidligere beskrevet ser vi her at det blir problematisk å begrense ekstremismedefinisjonen til viljen til vold alene, selv lovteksten benytter en bredere definisjon, hvor nettopp ytringer er med.

2.3 Radikalisering

Hva fører så til at et individ som tilsynelatende ikke er terrorist eller ikke har ytret et sterkt hat mot noen eller noe offentlig går så lang som å oppfordre til eller beskrive eget ønske om å utøve vold? Radikalisering beskriver prosessen å bli en del av en ytterliggående gruppe, eller tilegne seg ekstreme holdninger, åpne for bruk av vold som virkemiddel og redusert toleranse for andre synspunkter. Radikalisering defineres av Bjørgo og Gjelsvik (2015) som at personer i økende grad aksepterer bruk av vold for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål, og at de som følge av radikaliseringen også involverer seg i terrorisme. Bosi, Demetriou, og Malthaner (2014) forstår radikalisering som en prosess formet igjennom strategi, struktur og sammensetning, og involverer økende vilje til bruk av voldelige virkemidler for å oppnå politiske mål. De anerkjenner viktigheten ved statlig eller statsstøttet vold som et tema for forskning, men selv fokuserer i hovedsak på ikke-statlige aktører. Prosessen radikalisering involverer tilegnelsen av langtidsstrategier og korttids taktikk, hver valgt iblant alternative voldelige og ikke-voldelige handlinger. Dette samtidig som strategiforming er kontingent på spesifikke sosiale, politiske og kulturelle kontekster (Bosi et al., 2014). Thompson (2011) har skrevet en artikkel om radikalisering og bruken av sosiale

medier, hvor vi kan lese at åpne chatrom, internettsider og sosiale medier kan brukes av en radikal gruppe for å øke sin påvirkningskraft, rekruttere og samle støtte. Dette fører til en avhengighetsskapende informasjonssøking som bryter ned sosiale normer hos individet, og fører til atferd som kan sees som utenfor normen. Brukere av det sosiale mediet oppfordres til å generere og dele informasjon de vanligvis ville holdt privat, og i ytterste konsekvens tilfører brukeren økt tilgang til informasjon som kan brukes til å manipulere brukerens syn på verden og brukerens miljø (Thompson, 2011). Felles for disse definisjonene er beskrivelsen av radikaliseringsprosessen som en prosess eller utvikling og en økende grad av toleranse for vold. Radikaliseringsprosessen sees ikke som en konstant enten eller, men som en dynamisk prosess hvor individet varierer. Dette passer godt med ideen om at terrorister ikke blir ‘født’ terrorist, men utvikler seg til å bli det (Taylor & Horgan, 2006). Noe som utpeker seg ved definisjonen til Bosi et al. (2014) er at de snakker om en prosess formet, altså formet av noen for å radikalisere andre. Også Thompson (2011) er inne på dette ved sine beskrivelser av terrorgrupper og andre radikale gruppers bruk av sosiale medier. Dette peker på at individet via internett kommer i kontakt med grupper som har det som formål å overbevise og radikalisere. Disse gruppene kan være aktører som er kjent fra nyhetsbildet, eksempelvis Al-Qaida, ISIS eller nynazistiske grupper her i Skandinavia, eller andre mindre kjente og ukjente grupper og individer. Et skremmende faktum er at individer på søken ikke trenger å være i direkte kontakt med disse gruppene, men via informasjon i form av video, tekst og lydopptak i det digitale rom kan tilegne seg informasjon og bli påvirket. En teori som resonerer godt med ideen om at individer radikaliseres som et resultat av kontakt med ekstreme ideer, ideologier, grupper og personer presenteres hos Borum (2014) hvor det står at forskning på psykologiske faktorer for terrorisme argumenterer mot ideen om at terroratferd er et resultat av mentale lidelser eller en terroristisk personlighet. En individpsykologisk tilnærming til terrorisme utforsker hvordan ellers vanlige mentale tilstander og prosesser, bygget på karakteristiske

holdninger, disposisjoner, tilbøyeligheter og intensjoner kan påvirke en persons tilbøyelighet til å involvere seg i voldelige ekstremistgrupper. Altså kan individer som i utgangspunktet ikke er medlem av eller holder med ekstreme ideologiske grupper og individer over tid og eksponering for disse tilegne seg nye synspunkter og muligheter for mer ekstrem atferd øker. Peco (2014) redegjør for en kognitiv-atferds tilnærming hvor radikaliseringsprosessen kan sees som en progressiv lærings-prosess av voldelig atferd, med både fysiske og kognitive aspekter. Det vil være en mer relevant tilnærming enn for eksempel sosiologi og politisk vitenskap fordi psykologi er bedre egnet til å analysere atferd på det individuelle nivå (Peco, 2014). Dette er prosessen som kalles radikaliseringsprosessen og dette er det vi vil unngå i vårt arbeid med preventive metoder mot terrorisme. Begrepet radikaliseringsprosessen forstås dermed i denne artikkelen som en endring i verdier eller holdninger som viker fra hva vi anser som vår beste kunnskap, og går mot et ytterpunkt kalt ekstremisme. Dette samt en økende vilje til bruk av voldelige virkemidler for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske målsettinger.

2.4 Terrorisme

Ordet terrorisme kommer fra det latinske ordet *terrere* som betyr å skremme. Den norske regjeringen definerer terrorisme ut ifra de lovene som regulerer voldshandlinger, kapring, mordbrann, forgiftning med mer, og skriver at hvis en av disse skal anses som en terrorhandling må den være begått med forsett (Beredskapsdepartementet, 2002). Med forsett menes viten og vilje, og forsettene som må til er et ønske om å skape frykt, volde skade, alvorlig forstyrre en grunnleggende funksjon i statsmakten eller forsøke å tvinge myndighetene til å gjøre noe av vesentlig betydning for landet (Beredskapsdepartementet, 2002). Terrorisme kommer i flere former, og kan defineres ut ifra sitt politiske grunnlag. Ett eksempel på dette er høyere ekstremisme. Ravndal (2016) definerer høyrevridd terrorisme og vold som hendelser hvor målet er minoritetsgrupper, politiske motstandere eller staten, og valgt ut på bakgrunn av høyrevridd ideologi. Videre inkluderes kun hendelser av en viss

alvorlighetsgrad, altså hvor utfallet er dødelig eller nært dødelig og hvor det er brukt dødelige våpen (Ravndal, 2016). Med eksempelet fra Ravndal (2016) kan vi se at terrorisme kan defineres mer spesifikt gitt situasjonen eller temaet som studeres. Ved en så spiss definisjon går man glipp av atferd som ikke er innenfor det høyrevridde politiske spekteret, noe som i denne sammenheng ville vært et tap av viktig informasjon. Bjørge og Gjelsvik (2015) definerer terrorisme som et sett handlingsstrategier hvor vold og trusler om vold brukes systematisk for å skape en tilstand av frykt, få oppmerksomhet på en sak, eller noen til å gi etter for en sak. Dette ligger nærmere definisjonen til den norske regjeringen og er mer passende i forskning med et bredere mål enn kun å se på en ekstrem ideologisk eller politisk retning som eksempelvis høyere ekstremisme eller jihadisme. Freiburger og Crane (2008) beskriver hvordan terrorgrupper systematisk benytter internett som resurs for å radikalisere, rekruttere, spre propaganda og lære opp individer til å begå terrorhandlinger, og viser hvor effektivt internett kan være som propagandaverktøy for terrorister som ønsker flere meningsfeller og å rekruttere nye aktører. Etter terrorangrepene i Nederland i 2004 og bombene i London i 2005 fikk spesielt radikaliserings og forskning på dette et nytt fokus da man så at såkalte «hjemmeavlede» terrorister, innbyggere bosatt i det landet de begår terrorhandlinger gjorde nettopp det (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Også i Norge har vi opplevd dette, sist i 2011. En blogger kjent som ‘Fjordmann’ er beskrevet av gjerningsmannen fra Utøya som inspirasjon til manuskriptet og de ekstreme ideene som førte til handlingene 22 Juli. Bloggeren selv rapporterer å ta avstand fra voldshandlingene, og mener å ikke ha oppfordret til noen form for religiøs eller ideologisk motivert vold (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Dette viser en effekt av ekstremisme i form av ord og tekst med et sterkt budskap om handling. Det er i denne sammenheng viktig å presisere slik Bjørge og Gjelsvik (2015) gjengir, at terrorceller ikke oppstår i et vakuum. Ekstreme grupper, ekstreme handlinger og i ytterste konsekvens terrorisme er ikke et fenomen som oppstår i det enkelte individ uavhengig

av miljøfaktorer, men resultat av en radikaliseringsprosess hvor to eller flere individer har en eller annen form for kommunikasjon. Terrorisme er derfor viktig å beskrive fordi det er ytterste konsekvens og verst tenkelige utfall som kan forekomme når vi studerer individer med et ekstremt atferdsrepertoar. Antakelig vis vil vi ikke støte direkte på en terrorist eller terrorcelle i sosiale medier og diskusjonsfora på internett, men oppfordringer og ekstreme uttalelser kan som nevnt i ytterste konsekvens føre til terror.

2.5 Virkelighetsoppfatninger og vitenskapelig komplementarisme

Hva vår beste kunnskap er og hvordan den kommer til blir viktig å forstå når kunnskapen skal brukes som motsvar til ekstremisme og ytterliggående ideologier og tankesett. Dette handler om å beskrive virkeligheten, samtiden og sette en ramme for hvordan vitenskapelige data skal forstås. Et spørsmål vi må stille oss er hvordan vi kommer frem til en forklaring eller redegjørelse for hva virkeligheten faktisk er. Hvordan kan vi avgjøre at en virkelighetsoppfatning er objektivt mer riktig enn en annen? Mange aktører påberoper seg å være skikket til å definere virkeligheten, for eksempel religiøse grupper, ideologiske grupper, nyhetsbyråer og andre. Dette kan være problematisk, spesielt hvis definisjonene de individuelle aktørene kommer frem til står i motsetning til andre, eller til og med fordømmer andre individer, grupper, ideologier. Eksempelvis er et nytt fenomen oppstått i samtid med Donald Trumps valg til president, såkalte «fake news» i media. Dette er falske nyheter, oppdiktet eller forvrengte sannheter fremstilt som sannhet, og kan være meg et ødeleggende ved for eksempel et valg. Her i Norge er det forsøkt å begrense dette ved opprettelsen av Faktisk.no. Utover dette må det være vitenskapens rolle å definere og tilveiebringe en forklaring på hva virkeligheten er og dermed hvilken virkelighetsoppfatning som er mest korrekt når vi snakker om sture universelle sannheter. Ved vitenskapelig metode og systematisk vitenskapelig analyse finnes svar som gir oss vår beste kunnskap. Det er viktig å presisere at all kunnskap også vitenskapelig er relativ til tiden. Eksempelvis var vår beste

kunnskap om virkeligheten meget annerledes for 100 år siden (Gule, 2012). Nettopp derfor er vitenskapen i sin helhet best egnet til å gi oss en redegjørelse for virkeligheten da ny forskning og nye resultater hele tiden bringer vår forståelse videre. Vår beste kunnskap er ikke statisk eller fast, men flytende og i stadig forandring noe som sikrer oss det mest korrekte bilde av virkelighetens kompleksitet. Hypoteser er falsifiserbare og åpne for forandring når ny kunnskap kommer til, eller gammel kunnskap kan analyseres og forstås på nye måter. Slik vitenskapsfilosofien beskrives av Næss, Madsen, og Ariansen (1980) består vitenskapen i søken etter sannhet, altså den objektive sanne forklarende teori. Dette betyr ikke at alle er nødt til å forstå verden via innsikt og kunnskap tilegnet vitenskapelig. Mange av oss klarer oss helt fint med en fragmentert og subjektiv forståelse av virkeligheten i det daglige, og dermed er det enda viktigere at vitenskapen verken er fragmentert eller subjektiv (Gule, 2012). Det er her naturlig å trekke inn Næss et al. (1980) og deres bemerkning om at vitenskapens rolle nettopp er å skape kunnskap. Dette er selvsagt, men det blir mye mindre selvsagt hvis man hevder at bare vitenskapen har retten til å etablere ny kunnskap. Det må finnes plass for bevissthetsformer som kunst, religion og filosofi til å gi en viss innsikt i virkeligheten med sine bidrag. En utfordring og kanskje vanlig oppfatning er at det er mange motsetninger i vitenskapen (Sandaker, 2006). Som reiser spørsmålet: Hvordan kan vi avgjøre hva vår beste kunnskap er hvis våre klokeste kvinner og menn ikke er enige? Her er det svar å finne i faglitteraturen fra for eksempel Sandaker (2006) som skriver om hvordan atferdsanalysen effektivt kan interagere med de andre sosialvitenskapelige disipliner. Hun refererer blant annet til Niels Bohr sin beskrivelse av komplementaritet i vitenskapen, som følgelig er å la forskjellige perspektiver gjensidig berike og til og med utfylle hverandre (Sandaker, 2006). Det er ikke tilfredsstillende å presentere forskjellige forklaringer av samme fenomen ved forskjellige reduksjonsnivåer, for så å tilskrive forklaringene lik validitet. Komplementære perspektiver burde vurderes som unike bidragsyttere, og sammen forklare fenomenet som

studies (Sandaker, 2006). For a deeper discussion of complementarity and reduction levels in science see Sandaker (2006). The idea here is that science as a whole stands strongest and is best suited to give us our best knowledge and the most correct descriptions of reality, historically and in its time. This is important when we need to define the extreme, for we have to define it in relation. As mentioned above, there are also other viewpoints and reports on reality that should have as much space as the scientific ones, but at the moment a claim deviates far from what we can say is our best knowledge defined here as extreme.

2.6 Ekstremister, Internett og sosiale medier

We are well acquainted with the different ideological directions that arose in the run-up to 1800 and in the interwar period. History tells us how ideologies such as Nazism, Islamism, fascism and communism led to enormous suffering, injustice and oppression (Sørensen, 2010). Humans have gathered in groups based on nationality, appearance, political stance, religion, status and ideological indoctrination for thousands of years. Sørensen (2010) describes how religion and politics became a focal point and a topic for debate and violence in European countries and cities such as Münster in Germany in the 1500s. A relatively new phenomenon in the light of human history is social media and the internet. The internet has given humans the opportunity to gather and communicate in a completely new way. We no longer need to meet other people in person, but we can now maintain contact with each other via specialized services such as Facebook, Twitter, forums, blogs, and so on. These services allow users to create an account or use a profile that represents them in the digital space, and they encourage contact and communication with others. Enjolras, Karlsen, Steen-Johnsen, and Wollebæk (2013) define social media as a collective term for platforms on the internet that enable social interaction and that open up for users to create and share content such as text, video, images and links to other websites. They write that humans now to a much greater extent than before maintain contact with a larger network, and with this

har muligheten til å påvirke og bli påvirket av flere mennesker, på nye måter. Sosiale medier har utviklet seg fra et lite fenomen til å bli et massefenomen. Eksempelvis hadde Facebook i 2013 1,23 milliarder månedlige aktive brukere (Awan et al., 2016), og i 2017 2 milliarder (Titcomb, 2017). Bruken er noe forskjellig fra gruppe til gruppe, for eksempel tenåringer og de over 25, men en viktig konsekvens er at de fleste nå er koblet til det globale nettet mer eller mindre hele tiden via enheter som for eksempel smarttelefoner. Temaer som økt demokratisering versus fragmentering står sentralt i diskusjonen om virkningen av sosiale medier. Det var tidligere spekulert i at endringene i kommunikasjon som følge av internett ville svekke sosiale bånd, men forskning har vist at det motsatte faktisk er resultatet (Freiburger & Crane, 2008). Individuer med identiteter som gjør dem annerledes enn majoriteten har spesielt høstet fordeler fra internett, ved at internett har gitt dem mulighet til å finne grupper med hvilke de kan identifisere seg. Dette har dermed gitt dem et verdifullt sted for samhold og støtte (Freiburger & Crane, 2008). Hos Bjørge og Gjelsvik (2015) beskrives dette som ekkokammer, et sted hvor likesinnede kan få oppslutning om sine utsagn og ideer. Internett har med dette skapt et betydelig skifte i lokale terrorgruppers evne til å påvirke et større publikum utenfor deres umiddelbare konfliktområde (Nesser, 2012b). Prior (2007) skriver om hvordan media valg øker ulikheten i politisk engasjement og polarisering. Internett forsterker eksisterende ulikheter når det gjelder politisk engasjement, ved at man søker til meningsfeller og i mye større grad enn før klarer å finne og holde kontakten med dem. Tilgang og utvalget er mye større enn noen gang før takket være digitalisering som gjør nyheter, tv, aviser og diskusjonsforumer og generelt andre mennesker mer tilgjengelige. Det digitale rom er effektiv grobunn for ekstreme holdninger, terrorgrupper og for å rekruttere og radikalisere potensielle meningsfeller. Awan et al. (2016) tar for seg hvordan facebook kan brukes for å kommunisere rasistiske ideer om spesifikke grupper. Mange av disse gruppene og individene opererer på internett, de kommuniserer, lærer, og videreutvikler planer og

ideologier i åpne og lukkede grupper og forumer. Internett gir mulighet til å innhente informasjon fra store, geografisk varierte grupper og å studere gruppeinteraksjoner som ellers ville vært utilgjengelig for forskere (Angie et al., 2011). Forskning gjort på dette temaet tidligere har lagt vekt på å kategorisere nettstedene hvor data er hentet fra Angie et al. (2011) og Byrne et al. (2013) identifiserer tre kategorier: ideologisk voldelige, ideologisk ikke-voldelige, og ikke ideologiske grupper. Angie et al. (2011) beskriver hvordan voldelige ideologiske grupper skiller seg fra ikke-voldelige og andre grupper ved at de ofte tar til seg ekstrem ideologi, og ekstreme holdninger. Denne ideologien promoterer forskjellige psykologiske prosesser hos individene i gruppen som her tenkes å kunne bidra til en gruppes tilbøyelighet til vold (Angie et al., 2011).

Et eksempel på en slik voldelig aktør som er ute etter å radikalisere individer for politisk og sosial endring er Al-Qaida. Denne gruppen forstår den vestlige verdens avhengighet av informasjonsdeling og bruken av teknologi for å kommunisere (Thompson, 2011). De bruker i økende grad internett for å manipulere opplevd urettferdighet hos fremmedgjort ungdom, radikalisere dem og gi dem en følelse av mening. Videre oppmuntrer de til terrorisme i det landet individet bor, og via propagandameldinger og informasjon funnet på nett og gjort tilgjengelig via sosiale medier har flere individer tilgang til informasjon og materiale for å gjennomføre solo-terror operasjoner (Thompson, 2011). Thompson mener at folk som bor i USA og vest Europa, hvor internett er tilgjengelig for alle, er mer sannsynlig å bli rekruttert og radikalisert via internett. Aktører som Al-Qaida fokuserer på å rekruttere unge folk fra disse landene, som støttespillere og aktive terrorister. Noen terrororganisasjoner har websider rettet mot barn, og bruker tegneserier og underholdende media for å overføre sin terrorideologi (Thompson, 2011). Et eksempel på internettradikalisering er å finne hos nettopp Al-Qaida sitt nettmagasin Inspire, som er ment for unge menn i engelskspråklige land som et verktøy for selv-radikalisering, og bli en del av gruppen «hjemmeavlede» terrorister som er

villige til å begå terrorhandlinger i vestlige land (Thompson, 2011). Radikalisering skjer ikke utelukkende ved at en person eller en gruppe går aktivt inn for å rekruttere noen. Når ideer utveksles fritt i et nettforum eller i sosiale medier kan flere individer sammen skape tankesett og ideologier med ekstreme elementer. Thompson (2011) kaller dette gruppe-tenkning og kommer med et eksempel. En skjerpene situasjon oppstår som følge av at en makthaver har handlet mot en i øyenfallende uskyldig person, og dette blir tatt opp på film eller som bilder og spredt over nett og i sosiale medier. Folk blir rasende for at staten kan handle slik mot en medborger. Bloggere diskuterer situasjonen, brukere deler informasjon frem og tilbake i sosial medier, og i twitter oppstår hastags som kobler ytringer om temaet sammen. Hvis noen dør oppstår minnesider for å sette lys på maktmisbruken staten bedriver. Folk eksponeres for alt dette, blir radikalisert, og begynner å diskutere responser på hendelsen (Thompson, 2011). Ytterste konsekvens av en slik respons fra tusenvis av mennesker kan lede til en revolusjon slik vi har sett i Midtøsten i 2010-2011, også kalt den arabiske våren (Leraand, 2017).

2.7 Forskning på radikalisering og ekstremisme i Norge

Med utgangspunkt i regjeringens handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme fra juni 2014 ble Tore Bjørge og Politihøyskolen gitt i oppdrag å lage en kunnskapsoppsummering om forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. Oppdragsbrevet poengterte at kunnskap og informasjon er en viktig forutsetning for en målrettet innsats og utvikling av effektive forebyggende tiltak. Det har i Norge vokst frem sterke forskningsmiljøer på feltet, noe som skulle være grunnlaget for en samlende og systematisk oversikt (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Innen terrorforskning nevner Bjørge og Gjelsvik (2015) spesielt TERRA-prosjektet ved Forsvarets Forskningsinstitutt som er verdensledende på forskning om militant islamisme. De har hatt et begrenset fokus, ved at de primært har forsket på terroristiske aktører og da særlig militante islamister. Videre skriver Bjørge og Gjelsvik (2015) at de ved TERRA bevisst ikke har forsket på forebygging og

bekjempelse av terrorisme. Dette er noe de har overlatt til andre de har samarbeidet tett med, som Norsk Utenrikspolitisk Institutt og Politihøyskolen. Det er imidlertid behov for å fortsette arbeidet med oppbygging av kompetanse og systematisering og videreformidling av forskningen. Dette omfatter generell kunnskap om radikaliseringsprosesser og motivasjonsfaktorer, kunnskap om forebygging, og om betydningen av sosiale medier og internett (Bjørge & Gjelsvik, 2015). De viser også til Sunde (2013) sin rapport om forebygging av radikalisering og ekstremisme, der hun påpeker at det er lite forskning på nettekstremisme, og derfor vanskelig å iverksette gode forebyggende tiltak mot ekstremisme og radikalisering. Forfatterne av begge rapportene vektlegger at det finnes god forskning, men at fokuset på forebygging mangler. De mener også at det mangler kunnskap om internett og nettekstremisme herunder hatkriminalitet og hatefulle ytringer på nett og i sosiale medier.

Ravndal (2016) har studert høyrevridd terrorisme og vold i vest Europa fra 1990 til 2015, noe som har resultert i ett datasett med 578 hendelser hvorav 190 med dødelige konsekvenser. Han skriver at i Vest-Europa har høyrevridd terrorisme og vold vært fremstilt som enten et marginalet problem eller en umiddelbar trussel, og mener at dette skylder mangelen på systematiske data om fenomenet. Mye forskning ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har fokusert på militant islamisme og jihadisme, noe som har resultert i et sterkt miljø. Nesser og Lia (2016) tar for seg Jihadisme i Norge ved å definere og beskrive fire typologier for de militante nettverk. De beskriver et skifte fra et hovedsakelig homogent etnisk nettverk til et løst, landsdekkende nettverk med innenlands ekstremister som har vist en stor evne til å rekruttere fremmedkrigere til kampene i Syria. Med innenlands ekstremister menes individer med norsk statsborgerskap og også etnisk norske personer med norske foreldre, såkalte konvertitter.

I et informasjonsskriv fra FFI står det at etter 22. juli inkluderte de to nye forskere i TERRA prosjektet for å se på voldelig anti-islamisme i Vest-Europa og høyereekstremisme i

Russland (Nesser, 2012a). Videre står det i Nesser (2012a) at det forskes på Radikal islamisme i Norge, Soloterrorisme, Jihadisters bruk av internett, Al-Qaida i Irak, Boko Haram i Nigeria, Muslimske fremmedkrigere, "Jihad-kultur", og Anti-jihadisme i Vest-Europa. Fokus på nettekstremisme er lite, ved kun Jihadisters bruk av internett som eneste studie av temaet. Men dette tyder på at fokuset nå skiftes mot mer enn kun militant islamisme. Artikkelen til Nesser og Lia (2016) tyder på at rekrutteringen av fremmedkrigere er redusert siden 2015, noe som kan tyde på at tiltak fattet har hatt effekt.

En stor utfordring med fremmedkrigere som allerede er radikalisert og med i eller slutter opp om ekstreme militante grupper, er hvilke tiltak som kan og bør iverksettes når de kommer tilbake til Norge. Fangen og Kolås (2016) diskuterer konsekvenser for returnerte Syria farere. Diskusjonen går på om det skal straffes og de returnerte fengsles ved nye lover, eller om en mykere respons, med re-integrasjon i det Norske samfunnet burde benyttes.

2.8 Etikk og utfordringer ved internettforskning

Internettets raske utvikling og egenart gjør at det oppstår spørsmål hvor forskere må vurdere og reflektere over ulike forskningsetiske hensyn og normer (NESH, 2014). Etter NESH (2014) sine retningslinjer kan forskere som hovedregel fritt benytte materiale fra åpne fora uten å innhente samtykke fra dem opplysningene gjelder. Samtidig må dette alltid avveies mot krav om respekt for individers privatliv, og skillet mellom privat og offentlig kan være vanskelig å trekke når det gjelder informasjon om atferd som formidles og lagres på internett (NESH, 2014). I sosiale medier er grensen mellom det personlige, det private og det offentlige uklare (Hjelseth, 2016). I følge Hjelseth (2016) sitter ikke folk lenger rundt kafebord å diskuterer, men tar den samme debatten ut i sosiale medier og på internett. Derfor mener han at det heller ikke er uvanlig å utrykke seg ganske forskjellig fra hva man ellers ville ha gjort i offentligheten. For en observatør blir det som å overhøre snakk om et sensitivt tema på nabobordet, man bør helst late som man ikke hører det (Hjelseth, 2016). Det er

utfordrende når vi ikke sikkert vet effekten av slike halv-offentlige samtaler. En side av saken er at samtaler og ytringer er tilgjengelige og derfor kan brukes av alle som har tilgang, uavhengig av gode eller onde hensikter. Hjelseth (2016) skriver at fra et perspektiv representerer sosiale medier en demokratisk utvidelse av offentligheten, og fra et annet perspektiv innebærer det at ikke-offentlige samtaler havner i det offentlige rom. Som Synnott, Coulias, og Ioannou (2017) beskriver er datakilder som twitter styrt av de samme prinsippene som annen forskning med menneskelige deltakere, og det er nødvendig å anerkjenne de unike utfordringene en støter på ved å utføre forskning på internett, som det å innhente samtykke fra anonyme eller brukere vi ikke kan nå. Det har i den sammenheng vært foreslått at denne konflikten mellom etikk og forskning kan løses ved at vi forstår sosiale medier og internettforumer som offentlig sted og dermed tilgjengelig for offentlighetens frie bruk (Synnott et al., 2017). Her i Norge diskuteres det rundt synspunkt offentlig, delvis offentlig eller ikke offentlig poster og grupper i sosiale medier (Bergstrøm, 2018; Hjelseth, 2016).

En annen utfordring ved å forske på denne typen atferd er tilgjengeligheten og til hvilken grad vi som forskere har tilgang på dataene vi søker. Angie et al. (2011) beskriver en mulig årsak til mangel på forskning som nettopp mangelfulle data, spesielt når vi ser på voldelige ideologiske grupper. De kommer med eksempler på grupper som Ku Klux klan og Neo-Nazi grupper sin motvilje til å delta i spørreundersøkelser og intervjuer. Utfordringen oppstår som en følge av temaets natur: dette er aktører som kan sees som kriminelle, og det de bedriver er ulovlig. Også tiden det tar å gjennomføre slike intervjuer og datainnsamling spiller en stor rolle da gruppene må intervjues hver for seg. Dette begrenser datainnsamling og kan ta måneder eller til og med år å gjennomføre (Angie et al., 2011). Internett kan derfor være eneste mulige verktøy for å komme i kontakt med og observere disse individene og gruppene.

3.0 Konklusjon

Det eksisterer allerede mye god forskning innen temaene radikaliserings, ekstremisme og terrorisme og et gjensidig støttende forhold mellom fagdisiplinene (Peco, 2014). Det eksisterer gode definisjoner som lar seg bruke i forskning, og store mengder faglitteratur om terrorisme og ekstremisme (Gule, 2012; Sørensen, Hagtvet, & Brandal, 2016). En utfordring flere påpeker er manglende forskning og data på hvilken rolle internett og sosiale medier spiller i en radikaliseringsprosess, og hvordan disse verktøyene kan benyttes i et forebyggingsarbeid mot radikaliserings, ekstremisme og i ytterste konsekvens terrorisme (Bjørge & Gjelsvik, 2015; Sunde, 2013). Den Norske regjeringen har vært beskyldt for å fokusere for sterkt på forebyggende tiltak og utelate andre løsninger (Fangen & Kolås, 2016). Hvor vidt Norsk sikkerhetspolitikk er riktig eller gal er ikke et svar vi leter etter i denne artikkelen, men det vi kan ta ut av diskusjonen er at det mangler kunnskap som kan gi et tydeligere bilde av hvordan vi burde respondere. Denne kunnskapen må bygges igjennom vitenskapelige analyser av radikaliserings og ekstremisme, kanskje spesielt på internett og i sosiale medier, noe vi har sett har en større innvirkning og rolle enn tidligere antatt. En viktig del av dette arbeidet er etiske vurderinger i forskningsarbeid på internett, og hvilke retningslinjer vi skal følge i søken etter mer kunnskap. Spesielt debatten om et mer liberalt og veldefinert lovverk er interessant, med et foreslått skille på offentlig, delvis offentlig og ikke offentlig ytringer i sosiale medier (Hjelseth, 2016). For forskere som ønsker å studere ekstremisme, terrorisme og radikaliserings kan de strenge etiske reglene være problematisk, noe journalister ikke er underlagt (Bergstrøm, 2018).

Peco (2014) skriver at det ikke er gjennomført nok studier av ekstremisme fra et psykologisk synspunkt. Han argumenterer derfor for at psykologien med et relevant analysenivå, bedre kan analysere individers radikaliserings, mer spesifikt ved en kognitiv-atferds tilnærming (Peco, 2014). Det foreslås derfor at mer forskning på operasjonalisert

atferd burde gjøres med et psykologisk grunnlag i analysen. Dette vil øke forståelsen og kunnskapen om radikaliserings, ekstremisme og terrorisme på individnivå.

4.0 Referanser

- Akerhaug, L. (2013). *Norsk jihad: Muslimske ekstremister blant oss*. Oslo: Kagge forlag.
- Angie, A. D., Davis, J. L., Allen, M. T., Byrne, C. L., Ruark, G. A., Cunningham, C. B., . . . Mumford, M. D. (2011). Studying ideological groups online: Identification and assessment of risk factors for violence. *Journal of Applied Social Psychology, 41*(3), 627-657. doi:10.1111/j.1559-1816.2011.00730.x
- Awan, I., Jaishankar, K., & Jaishankar, K. (2016). Islamophobia on social media: A qualitative analysis of the facebook's walls of hate. doi:10.5281/zenodo.58517
- Beredskapsdepartementet, J.-o. (2002). Faktaark - Lovtiltak mot terrorisme. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/faktaark---lovtiltak-mot-terrorisme/id87887/?q=hva%20er%20terrorisme>
- Bergstrøm, I. I. (2018). Hindrer personvern viktig forskning? *Forskning.no*. Retrieved from <https://forskning.no/2018/04/internett-offentlig-men-ikke-fritt-vilt/produisert-og-finansiert-av-de-nasjonale-forskningsetiske-komiteene>
- Bjørge, T., & Gjelsvik, I. M. (2015). Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus. (Norwegian research on the prevention of radicalisation and violent extremism: A status of knowledge).
- Borum, R. (2014). Psychological vulnerabilities and propensities for involvement in violent extremism. *Behavioral Sciences and the Law, 32*(3), 286 - 305. doi:10.1002/bsl.2110
- Bosi, L., Demetriou, C., & Malthaner, S. (2014). *Dynamics of political violence : a process-oriented perspective on radicalization and the escalation of political conflict* The Mobilization Series on Social Movements, Protest, and Culture, Retrieved from

<https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.hioa.no/lib/hioa/reader.action?docID=1580881&ppg=1>

- Byrne, C. L., Nei, D. S., Barrett, J. D., Hughes, M. G., Davis, J. L., Griffith, J. A., . . . Mumford, M. D. (2013). Online ideology: A comparison of website communication and media use. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(2), 25-39. doi:10.1111/jcc4.12003
- Enjolras, B., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K., & Wollebæk, D. (2013). *Liker–liker ikke* (Vol. 1). Oslo: Cappelen Damm.
- Fangen, K., & Kolås, Å. (2016). The “syria traveller”: Reintegration or legal sanctioning? *Critical Studies on Terrorism*, 9(3), 414-432. doi:10.1080/17539153.2016.1192260
- Freiburger, T., & Crane, J. S. (2008). A systematic examination of terrorist use of the internet. *International Journal of Cyber Criminology*, 2(1), 309.
- Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn. Ansvar og motsvar*: Spartacus Forlag AS.
- Hjelseth, A. (2016). Etikk i internettforskning. Retrieved from <http://panorama.himolde.no/2016/01/29/etikk-i-internettforskning/>
- Johansen, G. A., & Aanes, G. (2016). Begreper, ord og uttrykk i arbeidet mot radikalisering og ekstremisme. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/veileder/begreper-ord-og-uttrykk/id2398413/>
- Kierulf, A. (2013). Ytring: Med lov skal nett bygges? *Tidsskrift for strafferett*, 13(01), 2-5.
- Leraand, D. (2017). Den arabiske våren. Retrieved from https://snl.no/Den_arabiske_v%C3%A5ren
- Lovdata. (2015). Ny straffelov - hatkriminalitet. *Bekjempelse av hatkriminalitet, både direkte og indirekte, er en viktig målsetting i straffeloven 2005*. https://lovdata.no/artikkel/ny_straffelov_-_hatkriminalitet/1598

- Meland, P. (2007). *Hatkriminalitet : Kriminalitet motivert av hat og fordommer*. Oslo: Oslo politidistrikt, Strategisk stab.
- NESH, D. n. f. k. f. s. o. h. (2014). *Etiske retningslinjer for forskning på internett*. Retrieved from <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/etiske-retningslinjer-for-forskning-pa-internett/>.
- Nesser, P. (2012a). *FFI-Faktaark*. Retrieved from Forsvarets forskningsinstitutt: <https://www.ffi.no/no/Search/sider/results.aspx?k=terra>
- Nesser, P. (2012b). Research note: Single actor terrorism: Scope, characteristics and explanations. *Perspectives on Terrorism*, 6(6).
- Nesser, P., & Lia, B. (2016). Jihadism in norway: A typology of militant networks in a peripheral european country. *Perspectives on Terrorism*, 10(6), 121-134.
- Næss, A., Madsen, K., & Ariansen, P. (1980). *Vitenskapsfilosofi : En innføring* (3. utg. ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Peco, M. (2014). A cognitiv-behavioral approach to violent radicalization, based on a real case. *Psicología Política*, 49, 7-26.
- Prior, M. (2007). *Post-broadcast democracy: How media choice increases inequality in political involvement and polarizes elections*: Cambridge University Press.
- Ravndal, Jakob A. (2016). Right-wing terrorism and violence in western europe: Introducing the rtv dataset. *Perspectives on Terrorism*, 10(3).
- Sandaker, I. (2006). How should behavior analysis interact effectively with the social sciences. *Behavior and social issues (Chicago, IL : online)*. 15(2006)nr 1, 202012 bytes.
- Skirbekk, S. (2017). Ideologi. I store norske leksikon. Retrieved from <https://snl.no/ideologi>

- Sunde, I. M. (2013). *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett* (978-82-7808- 100-6 (elektronisk utgave)). Retrieved from <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/175110>
- Synnott, J., Coulias, A., & Ioannou, M. (2017). Online trolling: The case of Madeleine Mccann. *Computers in Human Behavior*, 71, 70-78. doi:10.1016/j.chb.2017.01.053
- Sørensen, Ø. (2010). *Drømmen om det fullkomne samfunn : Fire totalitære ideologier - én totalitær mentalitet?* Oslo: Aschehoug.
- Sørensen, Ø., Hagtvedt, B., & Steine, B. A. (Eds.). (2012). *Høyereekstremisme: Ideer og bevegelser i europa*. Oslo: Dreyers Forlag.
- Sørensen, Ø., Hagtvet, B., & Brandal, N. (2016). *Islamisme : Ideologi og trussel*. Oslo: Dreyer.
- Taylor, M., & Horgan, J. (2006). A conceptual framework for addressing psychological process in the development of the terrorist. *Terrorism and Political Violence*, 18(4), 585-601. doi:10.1080/09546550600897413
- Thompson, R. (2011). Radicalization and the use of social media. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 167-190. doi:10.5038/1944-0472.4.4.8
- Titcomb, J. (2017). Facebook now has 2 billion users, Mark Zuckerberg announces. *The Telegraph*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/technology/2017/06/27/facebook-now-has-2-billion-users-mark-zuckerberg-announces/>

**En studie av ekstreme ytringer i kommentarfelt og på facebook:
Hatprats rolle i en radikaliseringsprosess**

Espen Løvmyr

Fakultet for helsefag

Institutt for atferdsvitenskap

OsloMet - storbyuniversitetet

Abstrakt

I denne studien undersøkes et utvalg variabler for å bedre forstå radikaliseringsprosessen som fører til ekstremisme og ekstrem atferd. Variablene kjønn, etnisitet og dag i uken beskriver og systematiserer individene som ytrer seg ekstremt og hatefullt, og variablene anerkjennelse, motsvar og hvorvidt islam eller muslim nevnes beskriver ekstrematferden og konsekvensene for ekstrematferden. Internett har vært brukt som hjelpemiddel for å observere de ekstreme ytringene, og implikasjoner ved internettforskning diskuteres. Funnene viser at ekstreme og hatefulle ytringer forekommer og at ekkokamre eksisterer i form av grupper på facebook og internettsider hvor individer fritt kan ytre seg ekstremt uten motsvar.

En kognitiv-atferdstilnærming beskriver psykologiske variabler som bidrar i radikaliseringsprosessen og kan være avgjørende for et individs vilje til voldsutøvelse. Det argumenteres for at hatprat og ekstreme ytringer kan være starten på, og/eller videreføre radikaliseringsprosessen til et individ, hvor det til slutt kan ende med ekstrem og voldelig atferd som terrorisme. Denne studien presenterer en analysemetode for å bedre vår forståelse av radikalisering, individene som radikaliseres og ekstrem atferd på internett.

1.0 Innledning

Interessen for ekstremisme og radikalisering har økt de siste tiår som et resultat av hendelser i Norge, med eksempelvis 22. Juli 2011 og nordmenn som har reist til Syria og Irak som fremmedkrigere. Dette er eksempler på konsekvensene av radikalisering og viser hvordan militante ekstremister kan påføre stor skade i inn og utland. Hvordan radikaliseres innbyggere oppvokst i Norge, blir med i ekstreme grupper og ytrer ønsker og oppfordringer til vold? Er Norge i fare for å bli angrepet av terrorister? Og hvordan forstår vi deres radikalisering? For å besvare slike spørsmål må ekstremisme og radikalisering studeres systematisk. Flere forskere påpeker at internett og sosiale medier benyttes av ekstremister og

terrorister i økende grad, og dermed er gode kilder til data. Eksempelvis beskriver Angie et al. (2011); Awan (2017); Awan, Jaishankar, og Jaishankar (2016); Berger (2014); Bowman-Grieve (2009); Sunde (2013), at ekstremister og terroristers bruker internett og sosiale medier til rekruttering, opplæring, propaganda, til å dyrke sin ideologi og bygge et sterkere internt felleskap. Noe foregår på lukkede grupper og i private forum og noe er offentlig tilgjengelig som i facebook gruppen til Profetens Ummah, som nå er fjernet fra facebook. Profetens Ummah er et nettverk av norske militante salafister med antidemokratisk og delvis voldelig retorikk, og navnet på gruppen ble første gang brukt i 2012 (Sunde, 2013). Sunde (2013) skriver om radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett, og beskriver implikasjoner dette kan ha for norske forhold, eksempelvis hvordan 22. juli-terroristen tilbrakte mye tid på internett og i sosiale medier i forkant av terrorhandlingene. Internett tilbyr muligheten til å nå mange, enda flere enn hva som ville vært mulig gitt geografiske begrensninger. Thompson (2011) skriver at det i 2011 var over fem hundre millioner brukere på facebook, ved slutten av 2013 1, 23 milliarder aktive brukere (Awan et al., 2016), og i 2017 hadde tallet økt til 2 milliarder ifølge Titcomb (2017). En gruppe eller et individ som ønsker å spre et hatsbudskap eller en ekstrem ideologi kan lettere enn før gjøre dette ved hjelp av internett og sosiale medier fordi bruken i den generelle verdensbefolkningen er økende. Trusselen er desto tydeligere med resultater som de fra Ravndal (2016) som kan tyde på at antallet soloterrorister har økt noe siden 1990-tallet.

1.1 Internett som verktøy for atferdsobservasjon

Denne studien bruker internett som verktøy og kilde for å samle inn data om en stor og geografisk splittet populasjon, noe som er en av fordelene ved bruken av internett. Fra et metodologisk standpunkt tilbyr internett en fordel i forskning på gruppeatferd, ved at individene samles digitalt og legger igjen produkter som skriftlig tekst, bilder, lyd og eller video, noe som gir oss flere muligheter til å studere interaksjonene i ettertid (Angie et al.,

2011). Internett omfatter alt fra nettbutikker, nett-tv, radio og nettaviser, offentlige hjemmesider og nettforum i alle kategorier. Her er det internettsider hvor det postes nyheter eller annen informasjon om politikk, religion, menneskerett, ytringsfrihet, likestilling innvandring, rasisme, flyktninger og krig som er interessante. Facebook har vist seg å være en av de raskest voksende sosiale medieplattformene, med en verdensdekkende brukermasse (Awan et al., 2016). Det er et voksende antall online virtuelle grupperinger, og hatgrupper som sprer voldelige og fordomsfulle narativer for å skape hatefulle miljøer (Awan et al., 2016). Denne studien omfatter derfor grupper i det sosiale mediet facebook, internettsider med kommentarmuligheter og nettforumer som diskuterer disse temaene. Kommentarfelt og poster i sosiale medier er objekt for analyse av ekstreme ytringer.

Hensikten med kommentarfeltene er å gi folk et rom for å diskutere sakene hvert kommentarfelt tilhører, eller emnet tråden følger. Facebook fungerer litt annerledes ved at folk som er interessert i å diskutere fakta og rykter, bygge politikk og ideologi, og organisere aktivitet samles i grupper. Hovedforskjellen på et kommentarfelt og en gruppe på eksempelvis facebook, er at hos facebook må en logge inn med egen profil, som en representasjon av en selv i det digitale rom. Innlogging forekommer nå i større grad enn før også i kommentarfeltene, men her er ikke krevet til utfyllende informasjon like stort. Videre må en godta eller be om å bli medlem i de aktuelle facebook-gruppene. Dette forutsetter et aktivt valg om å bli medlem, utover det å søke opp en sak og få tilgang til et kommentarfelt som er tilfellet i trådene og noen av kommentarfeltene på internett. Men som nevnt krever flere og flere innlogging med fullt navn hvis en ønsker å kommentere på saker publisert i nettavisene, se for eksempel aftenposten.no.

1.2 Psykologiske prosesser og variabler i radikaliserings

Hva er det som fører til at enkeltindivider i økende grad åpner for bruk av vold mot meningsmotstandere? Shaver, Sibley, Osborne, og Bulbulia (2017) viser i sin studie at

mediedekning av muslimer og fordommer mot arabere og muslimer har en sammenheng. Vennlighet mot muslimer var også målt og viste at mediedekning og redusert vennligheten mot muslimer også har en sammenheng. Dette er et eksempel på hvordan generell mediedekning kan være starten på fordommer og fremmedhat. Tidligere forskning på radikaliseringsprosesser har vært gjennomført fra et rettsvitenskapelig eller sosiologisk standpunkt skriver Peco (2014). Han foreslår at radikaliseringsprosesser kan analyseres på et relevant nivå ved en psykologisk tilnærming, fordi radikaliseringsprosesser er mer relatert til det individuelle nivå for analyse. Også Borum (2014) foreslår å studere individer og psykologiske prosesser som kan øke tilbøyeligheten til å involvere seg med voldelig ekstreme grupper. For å utvikle en modell som kan beskrive et større antall tilfeller av radikaliseringsprosesser argumenterer Peco (2014) for å kombinere teoretiske redegjørelser fra Festingers (1962) teori om kognitiv dissonans, sosial læringsteori (Bandura, 1977) og funksjonell atferdsanalyse (Skinner, 1953). I et kognitivt-atferdsperspektiv sees radikaliseringsprosesser på som en progressiv læringsprosess av voldelig atferd, hvor både fysiske og kognitive aspekter som tanker, tro og følelser er involvert (Peco, 2014). Voldelig atferd tilegnes, opprettholdes eller ekstingveres i samsvar med Banduras sosiale læringsteori (1977), og ved en funksjonell atferdsanalytisk tilnærming analyseres atferd som responser til spesifikke stimuli, hvor miljø og læringshistorie avgjør hvordan individet responderer. Et individs respons på stimuli behøver ikke alltid være lik. Ifølge operant betingning, kan responser variere i omfang og frekvens avhengig av konsekvensen av tidligere responser i et spesifikt miljø eller situasjon (Skinner, 1953; Svartdal & Eikeseth, 2010). Funksjonell atferdsanalyse er ment å presist identifisere omstendighetene ved hvilke atferd er lært og hvordan atferden er opprettholdt (Peco, 2016). Andre har også sett nytteverdi i å benytte en atferdsanalytisk tilnærming. Eksempelvis har det Amerikanske sikkerhetspolitiet FBI opprettet en egen Behavioral Analysis Unit (BAU) for spesifikt å vurdere terror trussel (Tierney, 2017). Metoden de bruker er utviklet av Calhoun og Weston (2012) med det formål

å gi en oversikt over atferdsmessige karakteristikkene som politimyndighetene kan bruke for å effektivt vurdere og de-eskalere tilfeller av voldelig ekstremisme (Tierney, 2017). En atferdsanalytisk tilnærming er valgt fordi tidligere profilering og forsøk på å finne frem til en type terrorist har gitt lite resultater. Det eksisterer ingen enkelt årsak til radikalisering og terrorisme (Bjørgo, 2011; Bjørgo & Gjelsvik, 2015). Individene som har vært involvert i terrorisme har forskjellig sosial bakgrunn og har vært igjennom forskjellige prosesser av voldelig radikalisering (Bjørgo, 2011). Calhoun og Weston (2012) skriver at veien til vold var basert på følgende progresjon, hvor et individ går fra å ha ekstreme ideer til å utføre et terrorangrep. Progresjonen er beskrevet i en seks-steps atferds-analysemodell, og stegene er: 1. Sorg 2. Ide/tanke 3. Utforsking og planlegging 4. Forberedelse 5. Innbrudd og 6. Angrepet (Calhoun & Weston, 2012). Dette er atferd som analyseres med det formål å avgjøre trusselen for voldsutøvelse og terroranslag. Videre inkluderte Calhoun og Weston (2012) faktorer de mente kan akselerere eller bremse prosessen i tillegg til disse seks stegene. Disse var familieband, finansielle ressurser og det å ha en god jobb, som alle ble funnet å bidra til tilbakegang i en radikaliseringsprosess. Og hvis disse faktorene forsvinner, som for eksempel ved arbeidsledighet, død i nære relasjoner eller personlig økonomisk krise, akselererer radikaliseringsprosessen igjen (Calhoun & Weston, 2012).

Obaidi, Kunst, Kteily, Thomsen, og Sidanius (2018) testet ut og sammenlignet hvordan forskjellige typer symbolske og realistiske trusler oppfattes og relateres til fiendtlighet mot fremmed grupper. De sammenlignet også om lik oppfatning av trussel predikerte fiendtlighet mot fremmed grupper hos muslimer som bor i Europa, i Midtøsten og blant ikke-muslimer i Europa og USA. Funnene fra studien som har vært gjennomført som 5 forskjellige studier i syv kulturelt forskjellige kontekster, tyder på at symbolske og realistiske trusler mot egen gruppe er sterkeste prediktorer for fremmedgruppe hat og vold. De fant også at de som i stor grad identifiserer seg som religiøse oppfatter en større trussel (Obaidi et al.,

2018). Dette viser hvordan de samme psykologiske faktorene spiller med både for individer som blir med i høyereekstreme grupper og militante islamister ved de mange forskjellige kontekstene studiene har vært gjennomført i. Dette er interessante funn og antyder en felles psykologisk prosess ved hat mot fremmed grupper drevet av den oppfattede trusselen mot egen gruppe. Med fremmed-gruppe menes de som ikke er en del av samme gruppe som individet selv, og egen-gruppe er gruppen individet tilhører eller identifiserer seg med (Obaidi et al., 2018). Det er dermed mulig at ekstremister og de som radikaliseres opplever en universell effekt eller prosess som vil være lik for alle mennesker uavhengig av kultur og religion. Videre kan også effekter som gruppe-bias være med på å øke selvtilliten til individer som ser seg selv som en del av en gruppe, og se egen gruppe mer positivt enn andre grupper (Aberson, Healy, & Romero, 2000).

Ideen bak denne studien var at et en samtale-norm hvor det er greit å dele hatmeldinger og ekstreme synspunkter kan være med på å radikalisere, sette i gang eller videreføre en radikaliseringsprosess ved at individer som deltar polariseres. Med hatmeldinger og ekstreme ytringer menes diskusjoner og ytringer på nett med det formål å true, såre, fornærme eller latterliggjøre andre, samt det å spre falske nyheter og påstander som setter andre i et dårlig lys. Med polarisering menes det at individer flokker seg sammen med likesinnede rundt sitt standpunkt og i mindre grad blir utsatt for motargumenter (Bjørge & Gjelsvik, 2015; Osvold, 2017). Hatgrupper og organisasjoner blir mer attraktive ved at individer som kan rekrutteres har kunnskap om dem (Hunter et al., 2017). Denne kunnskapen forekommer i tre former ifølge Hunter et al. (2017): Kjennskap, rykte og organisasjonens image. Hvis individet har muligheten til å uttrykke egne meninger øker også dette rekrutteringen (Hunter et al., 2017). Hatefulle ytringer og sterke motsetninger fører til ytterligere tanker om "oss" mot "dem", avhumanisering og økende vilje til bruk av vold (Borum, 2014; Moghaddam, 2005; Mumford et al., 2008). I tråd med hvordan Tavis og

Aronson (2013) beskriver rettferdiggjøring av egen atferd og kognitiv dissonans, opplever individet som deltar i en heftig debatt om for eksempel innvandring i et nettforum å bli møtt med motsvar og latterliggjøring fra meningsmotstandere. Hvordan individet selv ser verden er forskjellig fra hvordan andre ser den, noe som blir tydelig ved hets, grove motsvar og bastante påstander. Dette kan føre til et behov for å rettferdiggjøre egen atferd og redusere opplevd dissonans (Festinger, 1962), ved at individet søker etter meningsfeller og på den måten kommer i kontakt med mer ekstreme internettsider, synspunkter og ideer. Dette stemmer med beskrivelser av ekstremister og deres radikaliseringsprosess som en dynamisk kontinuerlig prosess, hvor typologien eller profilen til et individ kan variere i løpet av individets tid som ekstremist, til forskjell fra en fast typologi eller type ekstremist (Bjørge, 2011; Borum, 2014; Peco, 2014; Taylor & Horgan, 2006). Ingen terrorist eller ekstremist er født som ekstremist eller terrorist, men er blitt det over tid og eksponering for fordommer og fremmedhat. Taylor og Horgan (2006) skriver at sosiale/ politiske, familie, økonomiske, livserfaring og likemenn er kontekstuelle faktorer som kan være avgjørende ved involvering i terrorisme. De representerer konteksten individet kommer fra, men pleier å være så generelle at de har liten prediktiv verdi i spørsmål om sannsynlighet for terrorisme (Taylor & Horgan, 2006). Her forstås disse faktorene som individets læringshistorie, og de kan fortelle oss om en persons erfaring med forsterkningsbetingelser for atferd i en gitt kontekst. Det antas derfor at personer med en sosial læringshistorie hvor de har opplevd aversiv og straffende samhandling med andre på grunn av egne ytringer og ideer søker til individer og grupper med like meninger som en selv. Med aversiv menes ytringer som hets og latterliggjør, og med straffende menes responser fra andre som konsekvenser for atferd som fører til at atferden opphører. Dette kan være starten på en radikaliseringsprosess hvor individet opplever å bli 'hørt', 'sett' og får muligheten til å handle ved å oppsøke nye internettsider og facebook-grupper med likesinnede. Her er det et fravær av aversiv og straffende konsekvenser for hatefulle ytringer,

noe som kan være forsterkende for å tilegne seg mer ekstreme holdninger og handlingsmønstre. Peco (2014) skriver at radikaliseringsprosessen foregår gradvis og at eksponering for volds-legitimering og opphøyelsen av den er praksis som kan oppmuntre individer til å utføre voldshandlinger. I praksis observerer en person deprivert for sosial kontakt hatprat og ekstreme ytringer på internett, og finner dette som et miljø hvor han eller hun kan ytre egne ideer og fordommer. Med deprivert menes at personen ikke har vært i kontakt med eller opplever en mangel på stimuli som virker forsterkende og øker forekomsten av atferd. Eksempelvis: Det å ikke ha noen å snakke med fører til at individet er deprivert for sosial kontakt, noe som kan motivere til å søke kontakt (Skinner, 1953; Svartdal & Eikeseth, 2010). Personen opplever at meningsfeller gir anerkjennende tilbakemeldinger og blir på denne måten positivt forsterket til å fortsette. Fraværet av motsvar fører til at individet ser sin atferd som riktig eller berettiget noe som reduserer følelsen av dissonans og videre er med å opprettholder tilegnelsen av ekstreme holdninger (Festinger, 1962). Det kan tenkes at personen selv ikke behøver å kommunisere med andre i gruppen eller kommentarfeltet, men ved observasjon kan oppleve samme effekt. Sosial læringsteori beskriver hvordan individer ikke behøver å være i direkte kontakt med konsekvensene av atferd for å lære, men ved å observere og assosiere en gitt konsekvens, kan lære av andres atferd (Bandura, 1977). Ved å observere hatefulle og ekstreme ytringer kan personen over gjentatt eksponering tilegne seg atferden, som her er å ytre seg ekstremt og hatefullt, for selv å komme i kontakt med de forsterkende betingelsene. Disse betingelsene er: Å ytre seg ekstremt fører til mange "likes" og anerkjennende tilbakemeldinger fra meningsfeller. Dette kan videre tenkes å eskalere hvor individet til slutt utøver vold mot fremmed gruppe.

Denne studien var en deskriptiv analyse av ekstreme ytringer på internett og i sosiale medier. Formålet var å identifisere et utvalg relevante variabler og se om det eksisterte noen systematikk eller mønster i forholdet mellom variablene og de ekstreme ytringene. Deskriptiv

forskning presenterer et detaljert og nøyaktig bilde av spesifikke detaljer eller situasjoner. En deskriptiv studie starter med et forskningsspørsmål eller problemstilling, og forsøker å forklare dette presist. Resultatene fra studien er et detaljert bilde av problemet eller svaret på forskningsspørsmålet (Neuman, 2014). Kan det tenkes at det finnes et sett med psykologiske variabler som er felles for alle mennesker uavhengig av religiøs eller politisk overbevisning, som er avgjørende i en radikaliseringsprosess?

2.0 Metode

2.1 Populasjon

Denne studien observerte et utvalg internettsider og grupper i det sosiale mediet facebook. Populasjonen var stor og ble begrenset ved kun å inkludere ytringer på norsk, norske nettsider og facebook grupper på norsk. Dette for i så stor grad som mulig begrense populasjonen til Nordmenn. Personene som ble studert var i alle aldre og følger den naturlige variasjonen som eksisterer blant internett og facebook brukere. Alder ble ikke registrert, men det ble vektlagt ikke å inkludere de under 18 år der hvor det var mulig å anta alder. Fordelingen kvinner og menn avgjøres av hva som forekommer i facebook-gruppene og på internettsidene.

2.2 Søkord og kriterier

For å utforske problemstillingen ble et utvalg nettsteder på internett med kommentarfelt og grupper i sosiale medier analysert. Kriteriet for å velge ut en internettside eller gruppe i sosiale medier var at det ble postet nyheter, diskutert saker eller politikk med temaene religion, menneskerett, ytringsfrihet, likestilling, innvandring, rasisme, flyktninger, nasjon og krig, eksempelvis internettsidene til de største nyhetsformidlerne i Norge. Internettider og sosiale mediegrupper hvor formålet er å dele humoristiske meldinger eller på annen måte drive gjøn med politikk, samfunn eller annet ble ekskludert. Dette for å unngå de sidene hvor ytringer kan virke ekstreme, men internettsiden i seg selv oppfordrer til ytringer på kanten

fordi den har et tema som politisk satire eller lignende. Det måtte også være kommentarmuligheter på internettsiden, men hvis personer kunne kommentere anonymt ble siden eller gruppen valgt bort. Facebook ble ansett som et godt alternativ fordi brukerne der har opprettet profiler som representerer og beskriver en selv med fullt navn og bilde med mer. For å finne frem til internettsider og forumer ble søkefeltet i google.no brukt med søkeord fra temaene ovenfor. Eksempler på søkeord brukt: Innvandring i Norge, flykninger fra Midtøsten, muslimske flykninger, Fremskrittspartiet, osv. Formålet med søkeordene var å finne frem til internettsider og forumer som diskuterer og beskriver temaene nevnt over. Ved treff på søk ble sider tilfeldig valgt ut fra trefflisten så fremt de var på norsk.

2.3 Nettforum og kommentarfelt

Det ble skilt på tråder på et nettforum, kommentarfelt og sosiale medier fordi de er noe forskjellig utformet og bruken av dem er ulik. For å identifisere aktuelle ytringer var det brukt samme definisjon av et forum og en tråd som hos Angie et al. (2011). Et diskusjonsforum er et interaktivt, web-basert forum hvor det kan postes innlegg i form av tekst og det som skrives er tilgjengelig for andre å lese og kommentere. En tråd er et spesifikt tema startet av et individuelt medlem eller kommentator på forumet eller nettstedet, og er en del av diskusjonsforumet. En post er en individuell respons fra en bruker eller et medlem av den tråden (Angie et al., 2011). I denne studien var det trådene som var objekt for analyse, og de individuelle kommentarene tråden består av som ble analysert. Tråder ble selektert på (a) tema i tråden, og (b) at den bestod av 5 eller flere ytringer.

Et kommentarfelt var definert som tekstbokser hvor lesere kan skrive inn tekst som kommentar til artikkelen eller innlegget tekstboksen tilhører. Denne teksten blir synlig og tilgjengelig for andre lesere som kan kommentere videre. Disse kommentarene er her kalt ytringer, og var det vi ønsket å analysere. I noen kommentarfelt er det mulig å gi anerkjennelse eller kritikk ved piler som peker opp og ned tilknyttet hver ytring. Pil opp betyr

en stemme for og pil ned en stemme imot. Disse ble registrert som anerkjennelse og motsvar og forekommer i summert antall piler opp og/eller ned gitt til hver ytring.

2.4 Sosiale Medier

I det sosiale mediet facebook knytter personer kontakt med andre personer og danner nettverk. Ytringer kan deles med alle i nettverket hvis en ønsker det. Det finnes også mindre grupperinger kalt grupper, som kan være dannet rundt et tema som for eksempel innvandring. Personer som ønsker å kommunisere med andre i gruppen blir medlem og poster ytringene direkte i gruppen, som fungerer som et eget forum. Eksempler på facebook grupper observert i denne studien var Fedrelandet viktigst og Stopp Islamiseringen Av Norge. Facebook grupper ble valgt ut på samme måte som internettsider og nettforum, med de samme kriteriene. Søket begynte med søkeordene: Politikk, religion, menneskerett, ytringsfrihet, likestilling, innvandring, rasisme, flyktninger og krig. I søket ble det øverste resultatet valgt, da det var antatt å være det mest relevante. Med en utvalgt gruppe begynte analysen av tilfeldige utvalgte poster. Postene ble selektert på: (a) tema og (b) at de besto av fem eller flere ytringer.

2.5 Observasjon og registrering

Det har vært identifisert flere variabler som tenkes å kunne ha sammenheng med atferden som studeres. Disse variablene er følgende: (a) hvilken dag ytringen postes, (b) kjønn, (c) anerkjennelse, (d) motsvar, (e) etnisitet og (f) hvorvidt muslim eller islam nevnes. Anerkjennelse: Hvor mange i tråden som støtter opp om, bygger videre på eller på andre måter bidrar positivt til ytringen slik at det kan fungere som en positiv forsterkning for atferden. Anerkjennelse forekommer som "up votes" i kommentarfelt, og som "likes" i de sosiale mediene. "Up votes" ser ofte ut som piler som peker oppover knyttet til hver tekstboks hvor ytringen er skrevet og "likes" ser ut som smilefjes eller tommel opp hos facebook. Motsvar er antall av de som svarer direkte ved å si imot, gjør narr av eller på annen måte sier seg uenig i ytringen, også pil ned kalt "down vote" ble registrert i de

kommentarfeltene som har det. Om postene er egenprodusert eller en gjengivelse/ linking til andre er også av interesse da produktet som gjengis ofte er produsert av en større gruppe, eller annen form for organisert enhet med ekstreme meninger og eller mål, eksempelvis Awan et al. (2016) definisjon av atferder.

Ytringer av interesse var de som er rasistiske, hatefulle, voldsforherligende, mobbende eller truende og rettet mot et individ, en gruppe, et politisk parti eller en religion/ religiøs gruppe. Disse ble samlet definert som ekstreme ytringer og det var ingen krav til hvor mange ord ytringen inneholdt. Ekstrem forstås som atferd som går bort ifra vår beste kunnskap om hva som er aksepterte former for debatt og diskusjon i det digitale rom, og påståtte fakta som viker fra vår beste kunnskap om virkeligheten (Gule, 2012). Også de ytringene som oppfordrer, forherliger eller beskriver vold mot andre regnes som ekstreme. For en videre diskusjon av ekstremismebegrepet se artikkel en tilhørende denne oppgaven. Med ytringer menes skriftlig tekst som er offentlig tilgjengelig via sosiale medier og nettsteder og ment som kommentar til en sak eller en tidligere ytring i et nettbasert forum. De må være skrevet av en person eller på veiene av en gruppe som kan identifiseres ved navn. Alle ytringer hvor den som skriver er anonym og ikke kan identifiseres ble ekskludert i samsvar med hvordan Awan et al. (2016) beskriver en av utfordringene ved det å bruke internett som kilde til data. Årsaken til ekskludering av anonyme er fordi det var umulig å dokumentere blant annet kjønn.

Av hensyn til personvern er ikke ytringene slik de ble registrert inkludert i resultatene for å sikre at personen som uttalte seg forblir anonym. Navn på den som ytret er heller ikke med, i tråd med etiske retningslinjer for forskning på internett (NESH, 2014). Det var ikke innhentet samtykke eller informert om at ytringene ville bli brukt i en pågående studie.

3.0 Resultat

Totalt var 1136 kommentarer observert og 40 av dem registrert som ekstreme eller hatefulle. Av de 40 utvalgte subjektene som ytret seg ekstremt og hatefullt kunne 25 identifiseres som menn og 10 som kvinner. Fem personer fra 3 internettsider hadde pseudonymbrukernavn og lite utfyllende informasjon på profilene og kunne derfor ikke kategoriseres. Disse sidene var youtube.no, frihetskamp.net og sian.no.

Søndag var den dagen i uken hvor flest av ytringene var postet med 15 av 40, fulgt av mandag med 9 av 40. Deretter kom torsdag med 6 ytringer, tirsdag med 2 og onsdag, fredag og lørdag med 1 ytring hver. 5 ytringer kunne ikke kategoriseres til en spesifikk dag i uken. Motsvar totalt ble talt til 9, hvor en ytring fra youtube.no alene stod for 6 av de 9 motsvarene. Annerkjennelse totalt var 324 med den høyeste på 50 og laveste på 0.

30 av 40 kunne identifiseres som etniske nordmenn, og 4 med annen etnisk bakgrunn. 6 kunne ikke kategoriseres. Deretter ble det registrert at muslimer eller islam ble nevnt i 10 av 40 ytringer. Det var ingen tydelig gjengivelse av slagord, bilder eller video som ikke var produsert av individet selv. Alle ytringene som ble registrert tilskrives individet som postet den.

Tabell 1

Observerte variabler summert av totalt 40 registrerte ytringer

Variabel	Kjønn ^a Y / ^b X	Dag i uken ^c 1- ^d 7	Motsvar antall totalt	Annerkjennelse antall totalt	Etnisitet Norsk: 1 Ikke Norsk: 2	Nevnes muslim eller islam: 1 - ja 2 - nei	Totalt antall observerte kommentarer:
----------	--	---	-----------------------------	---------------------------------	---	--	---

Sum	Y = 25 X = 10	7 = <u>15</u> 6 = <u>1</u> 5 = <u>1</u> 4 = <u>6</u> 3 = <u>1</u> 2 = <u>2</u> 1 = <u>9</u>	9	324	1 = 30/40 2 = 4/40	1 = 10 2 = 30	1136
------------	------------------	---	---	-----	-----------------------	------------------	------

Note. ^bX på variabelen kjønn = kvinne, ^aY = mann.

^cMandag er første dag i uken = 1, ^dsøndag = 7.

4.0 Diskusjon

Resultatene viser som innledningsvis antatt, at hatefulle og ekstreme ytringer forekommer på åpne internettsider og i facebook grupper. Spesielt facebook viste seg å være en god kilde (Awan et al., 2016), med mange grupper som diskuterte temaene politikk, religion, menneskerett, ytringsfrihet, likestilling, innvandring, rasisme, flyktninger, nasjon og krig. Det var mye aktivitet i disse gruppene og mange nylig postede saker med kommentarer. Vi fant derfor alltid poster med fem eller flere ytringer. Antallet ekstreme og hatefulle ytringer var lavere enn forventet, og flere av de ekstreme ytringene stod i rekke med mange andre ytringer som ikke kunne defineres som ekstreme eller hatefulle. Hele 1136 ytringer var observert og kun 40 av disse ekstreme eller hatefulle gitt vår definisjon. Dette svekker datasettet og resultatenes generaliserbarhet fordi det ved et så lite utvalg er lite representativt for en stor og variert populasjon. En mulig årsak til at antallet er så mye lavere enn forventet kan være at man i dag må opprette brukerprofiler og/eller logge inn med fullt navn om man ønsker å kommentere på det som legges ut på de studerte internettsidene. Kommentarfeltene overvåkes av moderatorer og administratorer som fjerner de ytringene som er utenfor regelverket for nettsiden, eksempelvis de ekstreme ytringene. Sosial kontroll kan også tenkes å spille en rolle som avskrekkende faktor fordi personer med ekstreme og hatefulle holdninger ikke ønsker å bli hengt ut eller bli sagt imot offentlig. Resultatene kan dermed tyde på at naturlig avskrekkende faktorer som sosial kontroll og faren for straff fungerer (Peco, 2014).

Dette gjorde det vanskeligere å finne frem til steder hvor det faktisk finnes folk som utaler seg ekstremt, da disse personene og de hatefulle ytringene kan tenkes å ha blitt fjernet, eksempelvis fra sidene til de største nettaktørene og nyhetsformidleren. Det kan tenkes at de som ytrer seg hatefullt og ekstremt er gått over på lukkede sider utilgjengelig for offentligheten. Jevnt over er det observert lite aktivitet hos grupper forbundet med venstre-ekstremisme som for eksempel Antifascistisk Aksjon, en undergruppe av BLITZ i Oslo med egen facebook gruppe og nettside. På deres facebookside fantes det ingen poster med fem eller flere kommentarer. Videre kan også fraværet av ytringer med et islamistisk grunnlag eller hat mot ikke-muslimer være en indikator på at dette forekommer i lukkede grupper utilgjengelig for offentligheten og er lite forekommende i det offentlige digitale rom i Norge. Det kan også tenkes at kriteriet for å kun involvere norske sider, eller steder hvor det ytres på norsk, har utelukket en del sider hvor islam diskuteres da dette kanskje forekommer på engelsk eller andre språk. For det meste handlet ytringene som er analysert i denne studien om innvandrerkritikk, kritikk av politikere og politiske avgjørelser, hat mot andre kulturer enn Norsk kultur og generell rasisme. Muslimer som gruppe ble oftest omtalt i de ekstreme ytringene, men kun i 10 av 40 registrerte ytringer. Det kan tenkes at flere enn 10 av ytringene handlet om muslimer, men etter kriteriet for variabelen ble det kun registrert om ordene muslim eller islam var brukt. En annen årsak til at det ble registrert så få ytringer kan være svakheter ved metode og forskningsdesignet. Det at forfatteren av denne artikkelen også var eneste observatør kan føre til at observasjonene ikke har vært fullt ut objektive, men påvirket av forventinger og forutinntatthet hos observatøren. Dette svekker dermed reliabiliteten i datasettet ved at observasjonene kan være påvirket av observatøren (Neuman, 2014). Reliabilitet handler om hvorvidt observasjoner er like og de samme funnene kan gjentas av andre senere. Her er en av fordelene ved internettforskning at atferden som studeres forekommer som skriftlig tekst. Den er vedvarende og kan dermed observeres ved et senere

tidspunkt av andre (Angie et al., 2011). Tilfeldigheten ved utvelgelse kan også ha avgjort hvor mange hatefulle ytringer som ble oppdaget fordi mengden internettsider som dukket opp med så generelle søk var stor. Antallet ytringer som måtte leses igjennom var også stort og førte til at bare en liten del av de eksisterende postene ble analysert. Her kan det tenkes at et sannsynlighetsutvalg eller andre mer presise utvalgsmetoder kunne vært fordelaktig (Neuman, 2014). Et forslag til fremtidig forskning vil være å begrense utvalget ved bare å se på kun internettsider, forumer eller facebook som for eksempel Angie et al. (2011); Awan et al. (2016); Bowman-Grieve (2009).

Av variablene anerkjennelse og motsvar kan vi se en klar skeivfordeling i antall, hvor anerkjennelser overgår motsvarene med 36 anerkjennelser for hvert motsvar (se tabell 1 for totalene). Dette kan tyde på at ekkokamre eksisterer (Bjørge & Gjelsvik, 2015; Osvold, 2017), og er en samlingsplass for hatprat og ekstreme ytringer. Peco (2014) beskriver hvordan lite effektive eller manglede avskrekkende faktorer som straff ved lovbrudd kan avgjøre hvor attraktivt voldshandlinger er. Kulturelle aspekter og psykologiske barrierer spiller også en rolle i å avskrekke individer fra å utøve vold og sosial avvisning burde fraråde folk fra å utføre voldshandlinger (Peco, 2014). Det er dermed problematisk når individer får tilgang til steder hvor de fritt kan offentliggjøre ekstreme ytringer uten noen form for mottiltak. Vi vet fra tidligere studier at eksponering i media kan føre til mer fordommer, spesielt hvis en gruppe fremvises som voldelige, farlige eller kriminelle så øker fordommene mot den gruppen (Shaver et al., 2017). Når en online gruppe bruker og rasjonaliserer språk og ytringer som posisjonerer muslimer som ikke-Norske, kriminelle, vold- og voldtektsmenn fører dette uunngåelig til fremmedhat (Awan et al., 2016; Shaver et al., 2017). Det store antallet anerkjennelser sammen med fraværet av avskrekkende faktorer antas derfor å være effektiv grobunn for mer ekstremisme, ved at negative beskrivelser av fremmed grupper øker fordommene mot gruppene (Awan et al., 2016). Motsvar kan også fungere som forsterkning

for mer ekstreme utsagn ved å forsterke en oss-mot-dem effekt (Moghaddam, 2005). Dette har også følger for sosial læringsteoris forklaring ved at sosiale læringsmekanismer ikke er effektive fordi aversiv konsekvenser på andres atferd ikke fungerer ordentlig (Peco, 2014). Dermed lærer ikke individet som observerer ekstreme ytringer at dette ikke er greit, men det stikk motsatte: Jeg kan komme unna med det. Eventuelt at dette er et miljø hvor det er greit å ytre seg hatefult og ekstremt.

Definisjonen av ekstremisme som er brukt i denne artikkelen har fungert godt ved at den beskriver faktisk observert atferd dekkende. Ved en to-delning av ekstremismebegreper mellom normativ og deskriptiv ekstremisme kan vi her se hvordan individers ytringer om verden er ekstreme da de er fjernt fra hva vitenskapen kan fortelle oss. Dette blir et eksempel på deskriptiv ekstremisme i praksis og forekommer i mange av de observerte ytringene. Eksempler er overdrevne tall på hvor mange innvandrere eller muslimer som kommer og har kommet til Norge hvert år, hvor noe skriver at så mange som 100 000 innvandrere hvert år. Med et raskt internettsøk kan Statistisk sentralbyrå avkrefte dette, hvor statistikken deres forteller at tallet aldri har vært så høyt (SSB, 2018). Dette viser hvordan individer lever i en ‘‘boble’’ hvor de sitter med fakta som ikke er objektivt og vitenskapelig korrekte. I seg selv er dette ufarlig og de aller fleste av oss kommer oss godt igjennom livet med vår subjektive forståelse av virkeligheten (Gule, 2012), men problemet oppstår i det noen ytrer slike ideer offentlig uten noen form for motsvar.

I forsøk på å finne gode forebyggende løsninger til radikaliserings og ekstremisme må etiske spørsmål som dukker opp drøftes. Spesielt ved forskning på offentlig tilgjengelige ytringer som ligger under alles rett til å ytre seg fritt. En forebyggende metode må ikke begrense eller gå utover ytringsfriheten til den enkelte så lenge ytringene er innenfor lovens rammer. I forskningssammenheng stilles det krav til tydelighet og åpenhet rundt hva, hvem og hvordan data samles. Dette betyr at individer som studeres har krav på å få vite at de er en del

av en studie dersom personopplysninger registreres. En utfordring oppstår her når atferden og individene som studeres i utgangspunktet ikke ønsker å bli studert, eller er skeptiske til forskere og forskning (Angie et al., 2011). Det å informere og be om samtykke kan da føre til at verdifulle data må forkastes. Internettforskning er i startgroppen og internett tilbyr muligheten til å samle data som tidligere var utilgjengelig. Diskusjonen om hva som kan ansees som offentlig og hva som er å regne for privat er sentral, og kan være avgjørende for forskning og behovet for å samle in samtykke.

5.0 Referanser

- Aberson, C. L., Healy, M., & Romero, V. (2000). Ingroup bias and self-esteem: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 157-173.
doi:10.1207/S15327957PSPR0402_04
- Angie, A. D., Davis, J. L., Allen, M. T., Byrne, C. L., Ruark, G. A., Cunningham, C. B., . . . Mumford, M. D. (2011). Studying ideological groups online: Identification and assessment of risk factors for violence. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(3), 627-657. doi:10.1111/j.1559-1816.2011.00730.x
- Awan, I. (2017). Cyber-extremism: Isis and the power of social media. *Society*, 54(2), 138-149. doi:10.1007/s12115-017-0114-0
- Awan, I., Jaishankar, K., & Jaishankar, K. (2016). Islamophobia on social media: A qualitative analysis of the facebook's walls of hate. doi:10.5281/zenodo.58517
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.
- Berger, J. M. (2014). How ISIS games twitter. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/>
- Bjørge, T. (2011). Dreams and disillusionment: Engagement in and disengagement from militant extremist groups.

- Bjørgero, T., & Gjelsvik, I. M. (2015). Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus. (Norwegian research on the prevention of radicalisation and violent extremism: A status of knowledge).
- Borum, R. (2014). Psychological vulnerabilities and propensities for involvement in violent extremism. *Behavioral Sciences and the Law*, 32(3), 286 - 305. doi:10.1002/bsl.2110
- Bowman-Grieve, L. (2009). Exploring "Stormfront": A virtual community of the radical right. *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(11), 989-1007. doi:10.1080/10576100903259951
- Calhoun, F. S., & Weston, S. W. (2012). *Concepts and case studies in threat management*: CRC Press.
- Festinger, L. (1962). *A theory of cognitive dissonance* (Reissue. ed.). Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn. Ansvar og motsvar*: Spartacus Forlag AS.
- Hunter, S. T., Shortland, N. D., Crayne, M. P., Ligon, G. S., Kazak, A. E., & Horgan, J. G. (2017). Recruitment and selection in violent extremist organizations: Exploring what industrial and organizational psychology might contribute. *American Psychologist*, 72(3), 242-254. doi:10.1037/amp0000089
- Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161-169. doi:10.1037/0003-066X.60.2.161
- Mumford, M. D., Bedell-Avers, K. E., Hunter, S. T., Espejo, J., Eubanks, D., & Connelly, M. S. (2008). Violence in ideological and non-ideological groups: A quantitative analysis of qualitative data. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(6), 1521-1561. doi:10.1111/j.1559-1816.2008.00358.x
- NESH, D. n. f. k. f. s. o. h. (2014). *Etiske retningslinjer for forskning på internett*. Retrieved from <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/etiske-retningslinjer-for-forskning-pa-internett/>.

- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods : Qualitative and quantitative approaches* (7th ed. ed.). Harlow: Pearson.
- Obaidi, M., Kunst, J. R., Kteily, N., Thomsen, L., & Sidanius, J. (2018). Living under threat: Mutual threat perception drives anti-muslim and anti-western hostility in the age of terrorism. *European Journal of Social Psychology*, 0(0). doi:10.1002/ejsp.2362
- Osvold, L. (2017). Kommentarfeltene hos rights.no og document.no viser hvordan ekkokamre fungerer i praksis. Retrieved from Minerva.no website:
<https://www.minervanett.no/ekkokamre-pa-nettet/>
- Peco, M. (2014). A cognitiv-behavioral approach to violent radicalization, based on a real case. *Psicología Política*, 49, 7-26.
- Peco, M. (2016). A functional approach to violent radicalization. Building a systemic model based on a real case. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, 2(1), 63-76.
doi:<http://dx.doi.org/10.18847/1.3.4>
- Ravndal, Jakob A. (2016). Right-wing terrorism and violence in western europe: Introducing the rtv dataset. *Perspectives on Terrorism*, 10(3).
- Shaver, J. H., Sibley, C. G., Osborne, D., & Bulbulia, J. (2017). News exposure predicts anti-muslim prejudice. *PLoS One*, 12(3). doi:10.1371/journal.pone.0174606
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*: Simon and Schuster.
- SSB. (2018). Fakta om innvandring. Retrieved from <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>
- Sunde, I. M. (2013). *Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme på internett* (978-82-7808- 100-6 (elektronisk utgave)). Retrieved from
<https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/175110>
- Svartdal, F., & Eikeseth, S. (2010). *Anvendt atferdsanalyse : Teori og praksis* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Tavris, C., & Aronson, E. (2013). *Mistakes were made (but not by me) : Why we justify foolish beliefs, bad decisions and hurtful acts*. London: Pinter & Martin.
- Taylor, M., & Horgan, J. (2006). A conceptual framework for addressing psychological process in the development of the terrorist. *Terrorism and Political Violence*, 18(4), 585-601. doi:10.1080/09546550600897413
- Thompson, R. (2011). Radicalization and the use of social media. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 167-190. doi:10.5038/1944-0472.4.4.8
- Tierney, M. (2017). Using behavioral analysis to prevent violent extremism: Assessing the cases of Michael Zehaf-Bibeau and Aaron Driver. *Journal of Threat Assessment and Management*. doi:10.1037/tam0000082
- Titcomb, J. (2017). Facebook now has 2 billion users, Mark Zuckerberg announces. *The Telegraph*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/technology/2017/06/27/facebook-now-has-2-billion-users-mark-zuckerberg-announces/>